รายงานผลการวิจัย
มหาวิทยาลัยแม่โจ้

เรื่อง

ศึกษารูปแบบการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมในชุมชนท้องถิ่น จังหวัดแม่ฮ่องสอน (โครงการวิจัยปีที่ 1)

PATTERN FOR GROWING *DENDROBIUM SCABRILINGUE* LINDL. IN LOCAL COMMUNITY OF MAE HONG SON (FIRST YEAR RESEARCH PROJECT)

โครงการย่อยภายใต้ชุดโครงการ: การผลิตเอื้องแซะหอมเชิงพาณิชย์เพื่ออุตสาหกรรมเครื่องหอม

โดย

สมยศ มีสุข ธนวัฒน์ รอดขาว นิคม วงศ์นันตา เบ็ญจา บำรุงเมือง

2552

รายงานผลการวิจัย
มหาวิทยาลัยแม่โจ้

เรื่อง **ศึกษารูปแบบการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมในชุมชนท้องถิ่นจังหวัดแม่ฮ่องสอน (โครงการวิจัยปีที่ 1)**
PATTERN FOR GROWING *DENDROBIUM SCABRILINGUE* LINDL. IN LOCAL COMMUNITY OF MAE HONG SON (FIRST YEAR RESEARCH PROJECT)

โครงการย่อยภายใต้ชุดโครงการ: การผลิตเอื้องแซะหอมเชิงพาณิชย์เพื่ออุตสาหกรรมเครื่องหอม

ได้รับการจัดสรรงบประมาณวิจัย ประจำปี 2550
จำนวนเงิน 238,600 บาท

หัวหน้าโครงการ นายสมยศ มีสุข
ผู้ร่วมโครงการ นายธนวัฒน์ รอดขาว
นายนิคม วงศ์นันตา
นางสาวเบ็ญจา บำรุงเมือง

งานวิจัยเสร็จสิ้นสมบูรณ์
วันที่ 30 เมษายน 2551

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัย ขอขอบพระคุณ สำนักวิจัยและส่งเสริมวิชาการการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ที่ได้ให้การอุดหนุนทุนวิจัยประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2550 สำหรับการดำเนินงานโครงการวิจัย ตลอดจนการอำนวยความสะดวก และช่วยเหลือสนับสนุนในทุกด้าน จนการดำเนินโครงการวิจัยสำเร็จลงได้ด้วยดี

ขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ลักขณา เพ็ชรประดับ ที่ปรึกษาโครงการวิจัย ที่ได้กรุณาสละเวลาให้คำแนะนำ และช่วยเหลือ ขอขอบคุณ คุณกันย์ จำนงภักดี หัวหน้าสถานีวิจัยพืชสมุนไพรและเครื่องเทศ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ตลอดจนเจ้าหน้าที่ของสถานีฯ และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่านที่ได้กรุณาให้ความช่วยเหลือในการประสานงาน และอำนวยความสะดวก จนการดำเนินงานวิจัยประสบผลสำเร็จ และบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ จึงขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

คณะผู้วิจัย

สารบัญเรื่อง

เรื่อง	หน้า
สารบัญตาราง	ก
สารบัญภาพ	ง
สารบัญภาพผนวก	จ
บทคัดย่อ	1
Abstract	2
คำนำ	3
ตรวจเอกสาร	7
อุปกรณ์และวิธีการ	13
ผลการทดลอง	16
ส่วนที่ 1 การศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมที่เหมาะสมในชุมชน: การเจริญเติบโตในระยะกล้วยไม้นิ้ว	16
ส่วนที่ 2 ศึกษาการยอมรับการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม: ระยะก่อนส่งเสริมการปลูกเลี้ยง	21
วิจารณ์ผลการทดลอง	35
สรุปผลการทดลอง	39
เอกสารอ้างอิง	39
ภาคผนวก	41

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	จำนวนลำลูกกล้วยต่อต้นของต้นกล้าเอื้องแซะหอมที่ปลูกเลี้ยงในชุมชน 4 แห่ง ในช่วงเดือนพฤศจิกายน 2550 – เมษายน 2551	16
2	จำนวนลำลูกกล้วยใหม่ของต้นกล้าเอื้องแซะหอมที่ปลูกเลี้ยงในชุมชน 4 แห่ง ในช่วงเดือนพฤศจิกายน 2550 – เมษายน 2551	17
3	ขนาดความกว้างลำลูกกล้วยของเอื้องแซะหอมที่ปลูกเลี้ยงในชุมชน 4 แห่ง ในช่วงเดือนพฤศจิกายน 2550 – เมษายน 2551	18
4	ขนาดความสูงลำลูกกล้วยของเอื้องแซะหอมที่ปลูกเลี้ยงในชุมชน 4 แห่ง ในช่วงเดือนพฤศจิกายน 2550 – เมษายน 2551	18
5	จำนวนใบของต้นกล้าเอื้องแซะหอมที่ปลูกเลี้ยงในชุมชน 4 แห่ง ในช่วงเดือน พฤศจิกายน 2550 – เมษายน 2551	19
6	จำนวนใบลำลูกกล้วยใหม่ของต้นกล้าเอื้องแซะหอมที่ปลูกเลี้ยงในชุมชน 4 แห่ง ในช่วงเดือนพฤศจิกายน 2550 – เมษายน 2551	20
7	อัตราการตายของต้นกล้าเอื้องแซะหอมที่ปลูกเลี้ยงในชุมชน 4 แห่ง ในช่วงเดือน พฤศจิกายน 2550 – เมษายน 2551	20
8	จำนวนและร้อยละของเกษตรกรที่มีความคิดเห็นต่อการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม จำแนกตามเพศ	21
9	จำนวนและร้อยละของเกษตรกรที่มีความคิดเห็นต่อการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม จำแนกตามอายุ	22
10	จำนวนและร้อยละของเกษตรกรที่มีความคิดเห็นต่อการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม จำแนกตามระดับการศึกษา	22
11	จำนวนและร้อยละของเกษตรกรที่มีความคิดเห็นต่อการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม จำแนกตามจำนวนสมาชิกในครอบครัว	23
12	จำนวนและร้อยละของเกษตรกรที่มีความคิดเห็นต่อการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม จำแนกตามอาชีพหลัก	23
13	จำนวนและร้อยละของเกษตรกรที่มีความคิดเห็นต่อการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม จำแนกตามอาชีพเสริม	24

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
14	จำนวนและร้อยละของเกษตรกรที่มีความคิดเห็นต่อการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม จำแนกตามรายได้เฉลี่ยต่อเดือน	24
15	จำนวนและร้อยละของเกษตรกรที่มีความคิดเห็นต่อการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม จำแนกตามสถานภาพในชุมชน	25
16	จำนวนและร้อยละของเกษตรกรที่มีความคิดเห็นต่อการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม จำแนกตามพื้นที่ว่างรอบบริเวณบ้าน	25
17	จำนวนและร้อยละของเกษตรกรที่มีความคิดเห็นต่อการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม จำแนกตามพื้นที่ว่างสำหรับสร้างโรงเรือน	26
18	จำนวนและร้อยละของเกษตรกรที่มีความคิดเห็นต่อการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม จำแนกตามการปลูกเลี้ยงกล้วยไม้ในปัจจุบัน	26
19	จำนวนและร้อยละของเกษตรกรที่มีความคิดเห็นต่อการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม จำแนกตามการเคยเข้ารับการฝึกอบรมปลูกเลี้ยงกล้วยไม้	27
20	จำนวนและร้อยละของเกษตรกรที่มีความคิดเห็นต่อการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม จำแนกตามพบว่าเกษตรกรรู้จักกล้วยไม้เอื้องแซะหอม	27
21	จำนวนและร้อยละของเกษตรกรที่มีความคิดเห็นต่อการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม จำแนกตามการเคยปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม	27
22	จำนวนและร้อยละของเกษตรกรที่มีความคิดเห็นต่อการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม จำแนกตามจำนวนต้นเอื้องแซะหอมที่เกษตรกรต้องการปลูกเลี้ยง	28
23	จำนวนและร้อยละของการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมสามารถยึดเป็นอาชีพหลักได้ จำแนกตามระดับความสนใจ	29
24	จำนวนและร้อยละของเกษตรกรคิดว่าชุมชนของตนมีสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศที่เหมาะสมต่อการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมจำแนกตามระดับความคิดเห็น	29
25	จำนวนและร้อยละของเกษตรกรมีความสนใจที่จะปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมเป็นอาชีพหลัก หรืออาชีพเสริมจำแนกตามระดับความสนใจ	30
26	จำนวนและร้อยละของเกษตรกรที่มีความรู้เกี่ยวกับการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม จำแนกตามระดับความคิดเห็น	31

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
27	จำนวนและร้อยละของเกษตรกรที่ได้รับความรู้และศึกษาการปลูกเลี้ยงกล้วยไม้จากสื่อต่าง ๆ จำแนกตามระดับความคิดเห็น	31
28	จำนวนและร้อยละของเกษตรกรที่มีความต้องการเข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการปลูกเลี้ยงกล้วยไม้จำแนกตามระดับความต้องการ	32
29	จำนวนและร้อยละของเกษตรกรมีความต้องการให้มหาวิทยาลัยแม่โจ้มาส่งเสริมการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมจำแนกตามระดับความต้องการ	33
30	จำนวนและร้อยละของเกษตรกรที่คาดหวังระดับความสำเร็จจากการที่มหาวิทยาลัยแม่โจ้มาส่งเสริมการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมจำแนกตามระดับความคาดหวัง	33
31	จำนวนและร้อยละของเกษตรกรที่คาดหวังรายได้จากการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมจำแนกตามระดับความคาดหวัง	34
32	จำนวนและร้อยละของความคิดเห็นของเกษตรกรถึงความเป็นไปได้ในการพัฒนาชุมชนให้เป็นหมู่บ้านกล้วยไม้เอื้องแซะหอมจำแนกตามระดับความคิดเห็น	34

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	ลักษณะการเจริญเติบโตของเอื้องแซะหอมในพื้นที่ป่าแหล่งกำเนิด จังหวัดแม่ฮ่องสอน	4
2	ลักษณะต้นกล้าเอื้องแซะหอมที่อนุบาลในกระถางขนาด 1 นิ้ว	14

สารบัญภาพผนวก

ภาพผนวกที่		หน้า
1	ต้นกล้าเอื้องแซะหอมระยะกล้วยไม้นิ้วที่ปลูกเลี้ยงในพื้นที่บ้านน้ำกัด ต.ห้วยผา อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน	42
2	ต้นกล้าเอื้องแซะหอมระยะกล้วยไม้นิ้วที่ปลูกเลี้ยงในพื้นที่บ้านแม่สุยะ ต.ห้วยผา อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน	42
3	ต้นกล้าเอื้องแซะหอมระยะกล้วยไม้นิ้วที่ปลูกเลี้ยงในพื้นที่บ้านทุ่งมะส้าน ต.ห้วยผา อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน	43
4	ต้นกล้าเอื้องแซะหอมระยะกล้วยไม้นิ้วที่ปลูกเลี้ยงในพื้นที่บ้านนาปลาจาด ต.ห้วยผา อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน	43
5	ระดับอุณหภูมิเฉลี่ยประจำปี พ.ศ. 2546 – 2550 ของสถานีวิจัยพืชสมุนไพรและเครื่องเทศ ต.ห้วยผา อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน	44
6	ปริมาณน้ำฝนประจำปี พ.ศ. 2546 – 2550 ของสถานีวิจัยพืชสมุนไพรและเครื่องเทศ ต.ห้วยผา อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน	44
7	ระดับความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ยประจำปี พ.ศ. 2546 – 2550 ของสถานีวิจัยพืชสมุนไพรและเครื่องเทศ ต.ห้วยผา อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน	45

ศึกษารูปแบบการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมในชุมชนท้องถิ่น จังหวัดแม่ฮ่องสอน

PATTERN FOR GROWING *DENDROBIUM SCABRILINGUE* LINDL. IN LOCAL COMMUNITY OF MAE HONG SON

สมยศ มีสุข[1] ธนวัฒน์ รอดขาว[1] นิคม วงศ์นันตา[1] และเบ็ญจา บำรุงเมือง[2]

SOMYOT MEESUK[1] THANAWAT RAWDKHAO[1] NIKOM WONGNANTA[1] AND BENJA BUMRUNGMUANG[2]

[1] ฝ่ายพัฒนาเกษตรที่สูง สำนักวิจัยและส่งเสริมวิชาการการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้ จ.เชียงใหม่

[2] โครงการคืนชีวิตกล้วยไม้ไทยสู่ไพรพฤกษ์ คณะผลิตกรรมการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้ จ.เชียงใหม่

บทคัดย่อ

การศึกษาการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมในระยะต้นกล้วยไม้นิ้ว และการยอมรับการปลูกเลี้ยงของเกษตรกรในชุมชนท้องถิ่น 4 แห่ง ได้แก่ บ้านน้ำกัด บ้านแม่สุยะ บ้านทุ่งมะส้าน และบ้านนาปลาจาด ตำบลห้วยผา อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ดำเนินการในช่วงระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2550 – เมษายน 2551 พบว่า เอื้องแซะหอมมีการเปลี่ยนแปลงการเจริญเติบโตทางด้านต้นใบ ได้แก่ จำนวนลำลูกกล้วยต่อต้น จำนวนลำลูกกล้วยใหม่ ขนาดความกว้าง และความสูงลำลูกกล้วยที่ไม่แตกต่างกันทางสถิติ แต่การปลูกเลี้ยงที่บ้านทุ่งมะส้านมีจำนวนใบต่อต้นในเดือนพฤศจิกายน 2550 – มีนาคม 2551 แตกต่างทางสถิติจากที่บ้านแม่สุยะ โดยต้นที่บ้านแม่สุยะมีจำนวนใบลำลูกกล้วยใหม่มากที่สุดในเดือนมีนาคม 2551 แต่ต้นที่บ้านทุ่งมะส้านมีอัตราการตายมากที่สุด ร้อยละ 9.80 ในเดือนเมษายน 2551

เกษตรกรในชุมชนที่สนใจปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุเฉลี่ย 46.36 ปี จบการศึกษาระดับประถมศึกษา จำนวนสมาชิกในครอบครัว 3 – 4 คน มีอาชีพหลักเกษตรกรรมและไม่มีอาชีพเสริม รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนไม่เกิน 2,500 บาทต่อเดือน ส่วนใหญ่มีฐานะในชุมชนเป็นลูกบ้าน มีพื้นที่รอบบริเวณบ้านน้อยกว่า 50 ตารางเมตร โดยเป็นพื้นที่สำหรับสร้างโรงเรือนเฉลี่ย 45.99 ตารางเมตร ปัจจุบันเกษตรกรไม่ได้ปลูกเลี้ยงกล้วยไม้ และไม่เคยเข้ารับการ

ฝึกอบรม โดยเกษตรกรส่วนใหญ่รู้จักเอื้องแซะหอมแต่ไม่เคยปลูกเลี้ยง และต้องการปลูกเลี้ยงจำนวนไม่เกิน 500 ต้น

ระดับความสนใจของเกษตรกร พบว่า เกษตรกรคิดว่าการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมสามารถยึดเป็นอาชีพหลักได้ในระดับปานกลาง โดยเห็นว่าชุมชนของตนมีภูมิประเทศและภูมิอากาศที่เหมาะสมต่อการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมในระดับปานกลาง จึงสนใจที่จะปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมในระดับปานกลาง โดยเกษตรกรมีความรู้เกี่ยวกับการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมในระดับน้อย และได้ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับการปลูกเลี้ยงกล้วยไม้จากสื่อต่าง ๆ ในระดับน้อย ทำให้เกษตรกรมีความต้องการที่จะเข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการปลูกเลี้ยงกล้วยไม้ โดยต้องการให้มหาวิทยาลัยแม่โจ้มาส่งเสริมปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมในระดับมาก แต่คาดหวังระดับความสำเร็จ และรายได้จากการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมในระดับปานกลาง นอกจากนี้ เกษตรกรคิดว่าสามารถที่จะพัฒนาชุมชนให้เป็นหมู่บ้านเอื้องแซะหอมได้ในระดับมาก

Abstract

The study on growing of 1 inch pot stage seedlings of *Dendrobium scabrilingue* Lindl. and the acceptance of farmers in 4 local communities: Ban Namkad, Ban Mae Suya, Ban Tung Masan and Ban Na Plachad, Tambol Huaypha, Amphoe Muang, Mae Hong Son during November 2007 – April 2008 were conducted. The results shown that the vegetative growth of *Dendrobium scabrilingue* Lindl. on number of pseudobulb per plant, number of new pseudobulb, width and height of pseudobulb were not significantly different from each other. However, seedlings grown in Ban Tung Masan, during November 2007 – March 2008, had significantly higher number of leaf per plant than those obtained from Ban Mae Suya. In March 2008, seedlings grown in Ban Mae Suya had significantly highest number of leaf of new pseudobulb. However, seedlings in Ban Tung Masan had significantly highest death rate i.e. 9.80% in April 2008.

The interested farmers in local communities are mainly women, average age 46.36 years old. They graduated primary school and members of family are 3 – 4 persons. Their main occupation is agriculture, without any occupation added. The average incomes of the family lower than 2,500 baht per month, and status in the communities are villagers. They have an area around the house lower than 50 square

meters, which can uses for build an orchid nursery at only 45.99 square meters. At present, they do not grow any orchids and have never trained. They known *Dendrobium scabrilingue* Lindl., but never grown them. However, they want to grow *Dendrobium scabrilingue* Lindl. not exceeded than 500 plants.

The farmers pointed that growing of *Dendrobium scabrilingue* Lindl. as their main occupation is possible at moderate level, likes the suitable of geographies and climates of the communities. This leads them interested to growing *Dendrobium scabrilingue* Lindl. as their occupation at only moderate level. Farmers have only little knowledge and also have little studied themselves about how to growing *Dendrobium scabrilingue* Lindl. This caused them want to get more trained and extension from Maejo University at high level. However, the successful results and incomes are expected at only moderate levels. In addition, the communities can develop to the villages of growing *Dendrobium scabrilingue* Lindl. have been indicated at high level.

คำนำ

เอื้องแซะหอม (*Dendrobium scabrilingue* Lindl.) เป็นกล้วยไม้ป่าของไทยในสกุลหวาย ดอกมีกลิ่นหอมแรง มีเสน่ห์ดึงดูดใจผู้พบเห็น ลักษณะดอกสีขาว เล็ก ยาว 2 – 3 เซนติเมตร กลีบหนาเป็นมัน มักมีกลิ่นหอม บานได้นาน ลำลูกกล้วยยาวประมาณ 10 – 15 เซนติเมตร ส่วนโคนเรียว และส่วนกลางลำโป่งอ้วน มีร่องชัดเจน ใบมีสีเขียวอ่อนหรือสีเหลือง กาบใบมีขนสีดำ ดอกเป็นช่อตามข้อประมาณ 1 – 3 ดอกต่อช่อ ปากมี 3 แฉก สีเหลือง สีเหลืองอมเขียว หรือสีเหลืองอมแสด (ภาพที่ 1) มักเกาะอยู่ตามต้นไม้ใหญ่ บนภูเขาสูง อากาศหนาวเย็น ชื้น มีเมฆหมอกปกคลุมตลอดปี ดอกบานสะพรั่งส่งกลิ่นหอมอ่อน ๆ ท่ามกลางความหนาวเย็นของหมอกหนา ในช่วงเดือนพฤศจิกายน – กุมภาพันธ์ (ระพี, 2530 ; Seidenfaden,1985) กระจายพันธุ์ในประเทศพม่า ไทย และลาว โดยในประเทศไทยพบมากในพื้นที่ป่าดิบแล้งและป่าสน ของจังหวัดแม่ฮ่องสอนและเชียงใหม่

ภาพที่ 1 ลักษณะการเจริญเติบโตของเอื้องแซะหอมในพื้นที่ป่าแหล่งกำเนิดจังหวัดแม่ฮ่องสอน

เอื้องแซะหอมถือเป็นกล้วยไม้มงคลคู่เมืองแม่ฮ่องสอนมาช้านาน แต่ในอดีตเอื้องแซะเมืองงาย มีประวัติเล่าขานกันมาว่าอาณาจักรลานนาที่มีเจ้าเมืองผู้ครองนคร เมืองที่เป็นเมืองขึ้นและเมืองสำรองก็จะนำดอกเอื้องแซะหอมนี่มาเป็นเครื่องสักการบูชา เพื่อเป็นการแสดงความจงรักภักดีต่อผู้ครองนคร เจ้าเมืองงายก็เช่นกันที่นำเอื้องแซะหอมมาเป็นเครื่องสักการบูชาโดยสม่ำเสมอ ไม่แต่อาณาจักรล้านนาเท่านั้น กระทั่งพม่าถือว่าเป็นเครื่องสักการบูชาที่สูงส่งในราชสำนักพม่า และมอญในสมัยโบราณ (สมศักดิ์, 2535) ปัจจุบันชาวพื้นเมืองทางภาคเหนือโดยเฉพาะในพื้นที่ของจังหวัดแม่ฮ่องสอนและเชียงใหม่ ยังคงนิยมใช้ดอกเอื้องแซะหอมถวายพระและนำดอกไปลอยบนผิวน้ำในพิธีรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ในวันสำคัญต่าง ๆ นอกจากนี้ยังนำเอาลำที่ออกดอกมาปักใส่กระถางที่มีทรายพอชื้นเพื่อบูชาพระและประดับตามบ้านเรือน แสดงให้เห็นว่าเอื้องแซะหอมเป็นกล้วยไม้ไทยชนิดที่สำคัญ มีศักยภาพทางเศรษฐกิจ เป็นที่ต้องการทั้งของชาวไทยและชาวต่างชาติ ทั้งเพื่อการผลิตเป็นต้นกล้วยไม้กระถางดอกหอม และการผลิตดอกสำหรับให้กลิ่นหอม (สกัดเป็นน้ำหอม และเครื่องหอม)

จากสภาพการณ์ปัจจุบัน และข้อมูลจากการดำเนินงานโครงการวิจัย เรื่อง สำรวจระบบนิเวศน์ของเอื้องแซะหอมของสมยศและคณะ (2548) พบว่า พื้นที่ป่าไม้อันเป็นแหล่งกำเนิดของเอื้องแซะหอมได้ถูกทำลายลงอย่างมาก ทั้งการตัดโค่นต้นไม้ที่เอื้องแซะหอมขึ้นอิงอาศัยเพื่อทำ

การกสิกรรม สร้างที่อยู่อาศัยและใช้ประโยชน์ การตัดถนนผ่านพื้นที่ป่าแหล่งกำเนิด ปัญหาเรื่องไฟป่าซึ่งเกิดขึ้นเป็นเกือบประจำทุกปี ตลอดจนการลักลอบนำต้นออกจากป่าเพื่อจำหน่ายคราวละมาก ๆ ของประชาชนในพื้นที่โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่เอื้องแซะหอมออกดอก ฯลฯ ส่งผลให้จำนวนต้นเอื้องแซะหอมในป่าลดปริมาณลงอย่างมากทุกปี หากปล่อยให้เป็นเช่นนี้อีกไม่นานคงเข้าสู่ภาวะใกล้สูญพันธุ์ การสร้างจิตสำนึกให้ประชาชนในพื้นที่เห็นคุณค่าความสำคัญ หวงแหน และอนุรักษ์พันธุ์เอื้องแซะหอม ตลอดจนการส่งเสริมให้มีการปลูกเลี้ยงเป็นการค้าจึงเป็นสิ่งจำเป็น และควรดำเนินการอย่างจริงจัง

การส่งเสริมการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมเป็นการค้า ให้แก่ประชาชนในชุมชนพื้นที่ป่าแหล่งกำเนิดซึ่งถือได้ว่าเป็นเจ้าของทรัพยากร และส่วนใหญ่มีฐานะยากจน น่าจะเป็นวิธีการหนึ่งที่สามารถอนุรักษ์และพัฒนาเอื้องแซะหอมที่ยั่งยืนได้ ซึ่งจากโครงการนำร่องในการฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม ณ สถานีวิจัยพืชสมุนไพรและเครื่องเทศ ต.ห้วยผา อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน เมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม 2548 พบว่า ประชาชนผู้เข้าการฝึกอบรมให้ความสนใจเป็นอย่างมาก แต่เนื่องจากยังขาดความรู้ความชำนาญ จึงทำให้การปลูกเลี้ยงยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร โดยเฉพาะต้นที่มีขนาดเล็ก จึงจำเป็นที่จะต้องทำการศึกษาหารูปแบบการปลูกเลี้ยงที่เหมาะสมกับประชาชนในชุมชนต่อไป โดยการเน้นศึกษาเปรียบเทียบภาชนะปลูก วัสดุปลูก และวิธีการปลูกที่ประชาชนสามารถทำได้ง่าย และใช้วัสดุที่มีราคาถูกหรือหาได้ง่ายในท้องถิ่น เช่น เปลือกไม้ หรือการปลูกติดแผ่นตอไม้ซึ่งชาวต่างประเทศชื่นชอบอย่างมาก ซึ่งทำให้เอื้องแซะหอมมีการเจริญเติบโตดี มีดอกดก อันส่งผลให้ได้รับผลตอบแทนที่คุ้มค่า เพื่อการสร้างอาชีพและเพิ่มรายได้ให้แก่ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นซึ่งห่างไกลความเจริญ อีกทั้งยังจะเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ของคนในชุมชน และประชาชนทั่วไป ตลอดจนยังอาจสามารถพัฒนาเป็นสถานที่ท่องเที่ยว "หมู่บ้านกล้วยไม้ไทยเอื้องแซะหอม" อันเป็นเอกลักษณ์หนึ่งของจังหวัดแม่ฮ่องสอน และยังสามารถลดปัญหาการลักลอบเก็บต้นจากป่าออกมาขายได้อีกทางหนึ่งด้วย

ดังนั้นโครงการวิจัยนี้ จึงมุ่งหวังที่จะศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการปลูกเลี้ยงที่ง่าย แต่ให้ผลดี และเหมาะสมกับวิถีชีวิตและการปฏิบัติของประชาชนในชุมชน เพื่อนำไปถ่ายทอดสู่ประชาชนกลุ่มเป้าหมายในชุมชนท้องถิ่นของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ให้ดำเนินการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมเป็นอาชีพหลักหรืออาชีพเสริม ทั้งในรูปแบบการปลูกเลี้ยงเพื่อผลิตดอกจำหน่ายสำหรับการสกัดกลิ่นหอม และ/หรือผลิตเป็นต้นกล้วยไม้กระถางดอกหอม เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเอื้องแซะหอมที่ยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหารูปแบบการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมที่เหมาะสมในชุมชนท้องถิ่น
2. เพื่อเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ด้านการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมให้แก่ประชาชนในชุมชน
3. เพื่อถ่ายทอดเทคโนโลยีการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมเป็นการค้าให้แก่ประชาชนในชุมชน
4. เพื่อเป็นการปลุกจิตสำนึกประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรกล้วยไม้และสิ่งแวดล้อมธรรมชาติในท้องถิ่น
5. เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยและพัฒนางานต่อไป

ขอบเขตของโครงการวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้ มุ่งศึกษาหารูปแบบที่เหมาะสมในการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมในชุมชนท้องถิ่นของจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยการเปรียบเทียบรูปแบบการปลูกเลี้ยง และวัสดุปลูกที่มีผลต่อการเจริญเติบโตและการออกดอกของเอื้องแซะหอมในชุมชนจำนวน 4 หมู่บ้าน ในพื้นที่ของตำบลห้วยผา อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน และในการดำเนินงานปีที่ 2 จะได้ดำเนินการถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตเอื้องแซะหอมเป็นอาชีพหลักและ/หรืออาชีพเสริมในรูปแบบที่เหมาะสมกับพฤติกรรม และความต้องการของประชาชนในชุมชนท้องถิ่นแต่ละแห่งต่อไป

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. จะเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตเอื้องแซะหอมเป็นการค้า
2. จะนำไปสู่การผลิตเชิงพาณิชย์เพื่อการผลิตดอกสกัดกลิ่นหอม และเป็นกล้วยไม้กระถาง
3. จะเป็นประโยชน์ต่อประชากรกลุ่มเป้าหมายในการสร้างอาชีพ และเพิ่มรายได้
4. จะบริการความรู้แก่ประชาชนในชุมชนท้องถิ่น และประชาชนทั่วไป
5. จะลดปัญหาเรื่องการลักลอบนำต้นกล้วยไม้ออกจากป่าเพื่อจำหน่าย
6. จะเป็นองค์ความรู้ในการวิจัยต่อไป

ตรวจเอกสาร

เอื้องแซะหอมเป็นกล้วยไม้อิงอาศัย (Epiphytic orchid) มีระบบรากแบบกึ่งอากาศ จัดอยู่ในหมู่ไนโกรเฮอร์ซูเธ (Section: Nigrohirsutae) ของสกุลหวาย (*Genus*: *Dendrobium*) ซึ่งเป็นสกุลที่ใหญ่ที่สุด และมีจำนวนมากที่สุดของพืชในวงศ์กล้วยไม้ (Family: Orchidaceae) ลักษณะเด่นประจำหมู่ที่สังเกตได้ง่าย คือที่กาบใบ (leaf sheath) ซึ่งห่อหุ้มลำลูกกล้วย (pseudobulb) มีขนสีดำปกคลุมบาง ๆ ลักษณะของลำลูกกล้วยค่อนข้างอ้วน และอวบน้ำ (ระพี, 2544)

เอื้องแซะหอมเป็นกล้วยไม้ที่มีถิ่นกำเนิดในประเทศ พม่า ลาว และไทย โดยพบขึ้นบนพื้นที่สูงจากระดับน้ำทะเล 2, 000 - 4,000ฟุต (610 - 1,220 ม.) โดยในประเทศพม่าพบขึ้นกระจายพันธุ์อยู่ใกล้ Moumein ในเขต Tenassarim และตามบริเวณแม่น้ำสาละวิน (Baker and Baker, 1996) ส่วนในประเทศไทยพบตามป่าดิบแล้งและป่าสนที่มีความสูงจากระดับน้ำทะเล 1,000 เมตรขึ้นไป ในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคตะวันออก (อบฉันท์, 2543) ในเขตดอยอินทนนท์ แม่สะเรียง และเทือกเขาตะนาวศรี ไล่ดะมาเหนือสุดของไทย ละอองเมล็ดปลิวว่อนไปทั่วเท่าที่สภาพอากาศและอุณหภูมิพอเหมาะพอดีที่เป็นแหล่งเหมาะสมต่อการเจริญพันธุ์ต่อไป ไม่วาจะเป็นกำแพงเพชร แม่สอด หรือแม่ฮ่องสอน (สมศักดิ์, 2535)

Thaithong (1999) ได้รายงานถึงพื้นที่ป่าแหล่งกำเนิดเอื้องแซะหอมที่พบในพื้นที่ของประเทศไทย ซึ่งกระจายอยู่ในพื้นที่ภาคต่าง ๆ ดังนี้

ภาคเหนือ	ได้แก่	แม่ฮ่องสอน (แม่สะเรียง ขุนแม่สุริน ปางตอง)
		เชียงใหม่ (ดอยสุเทพ แม่แจ่ม ดอยอินทนนท์ บ่อหลวง)
		ตาก (อุ้มผาง) พิษณุโลก (ภูเมี่ยง) และกำแพงเพชร
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ได้แก่	นครราชสีมา (เขาใหญ่) และชัยภูมิ (เขาเขียว)
ภาคตะวันออก	ได้แก่	ตราด (เขาควบ)

สภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของเอื้องแซะหอม (Baker and Baker, 1996)

เอื้องแซะหอมต้องการความเข้มของแสงแดด 2,500 - 3,000 แรงเทียน โดยมีอุณหภูมิฤดูร้อนช่วงกลางวันเฉลี่ย 28 - 30 องศาเซลเซียส กลางคืนเฉลี่ย 21 องศาเซลเซียส แตกต่างกัน 7 - 9 องศาเซลเซียส ช่วงฤดูใบไม้ผลิ (ก่อนเริ่มต้นฤดูฝน) เป็นช่วงที่อบอุ่นที่สุดของปีมีอุณหภูมิกลางวันเฉลี่ย 32 - 33 องศาเซลเซียส กลางคืนเฉลี่ย 14 - 21 องศาเซลเซียส ต่างกัน 11 -

18 องศาเซลเซียส ต้องการความชื้นสัมพัทธ์ประมาณร้อยละ 80 เกือบตลอดปี โดยความชื้นลดลงเหลือร้อยละ 60 ในช่วงปลายฤดูหนาวและช่วงฤดูใบไม้ผลิ ฤดูกาลมีผลต่อสภาพแวดล้อม ในสภาพภูมิประเทศเขตร้อนชื้นมีอุณหภูมิเฉลี่ย 23 – 28 องศาเซลเซียส ความชื้นสัมพัทธ์ร้อยละ 67 – 83 ปริมาณฝนต่อปี 73 – 4,710 มิลลิเมตร เป็นสภาพระบบนิเวศวิทยาที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของกล้วยไม้ในธรรมชาติเขตร้อน (Seidenfaden, 1985 ; Keokamnerd, 1999)

เอื้องแซะหอมชอบฝนปานกลางถึงหนักจากปลายฤดูใบไม้ผลิถึงต้นฤดูใบไม้ร่วง แต่ต้องได้รับสภาพที่แห้งในฤดูหนาว โดยระยะพักตัวในฤดูหนาวมีอุณหภูมิกลางวันเฉลี่ย 26 - 30 องศาเซลเซียส กลางคืน 11 องศาเซลเซียส แตกต่างกัน 15 - 18 องศาเซลเซียส ซึ่งในสภาพป่าแหล่งกำเนิดในช่วงฤดูหนาวที่ยาวนาน 4 เดือน มีฝนตกน้อยมาก แต่ยังคงมีความชื้นสัมพัทธ์ที่สูงโดยได้รับความชื้นจากหมอก ละอองน้ำ และน้ำค้างที่ตกหนัก ซึ่งในช่วง 1 - 2 เดือนของต้นฤดูใบไม้ผลิ สภาพป่าแหล่งกำเนิดมีลักษณะปลอดโปร่ง อบอุ่น และแห้ง และมีความชื้นต่ำเนื่องจากไม่ค่อยมีน้ำค้างในตอนเช้า ในฤดูหนาวป่าแหล่งกำเนิดมีความเข้มแสงสูงที่สุด

การปลูกเลี้ยงและดูแลเอื้องแซะหอม (ชิต, 2547)

วงจรการเจริญเติบโตของเอื้องแซะหอมแบ่งออกได้เป็น 3 ระยะ คือ ระยะการเจริญเติบโตทางด้านต้นใบ ระยะพักตัว และระยะออกดอก ดังนั้นการปลูกเลี้ยงและดูแลรักษาเอื้องแซะหอมต้องทำให้สอดคล้องกับแต่ละระยะของวงจรการเจริญ จึงจะทำให้ต้นเอื้องแซะหอมเจริญเติบโต และออกดอกได้ดี นอกจากนี้อายุของต้นก็มีความสำคัญด้วยเช่นกัน โดยสามารถแบ่งอายุของต้นได้ออกเป็น 3 ช่วง คือ ช่วงต้นกล้า ช่วงก่อนเจริญพันธุ์ (ต้นรุ่น) และช่วงเจริญพันธุ์

การปลูกเลี้ยงและดูแลรักษาเอื้องแซะหอมในช่วงการเป็นต้นกล้า

นำต้นกล้าออกจากขวดเลี้ยงในช่วงเดือนเมษายน – พฤษภาคม โดยล้างเศษอาหารวุ้นที่ติดรากออกให้หมด แล้วจึงนำไปปลูก หรือวางตั้งเรียงบนวัสดุปลูกที่ชื้น เช่น สแฟคนัมมอส ในกระบะพลาสติก เมื่อรากเริ่มเดิน (สัปดาห์ที่ 3 – 4) จึงปลูกลงในกระถางพลาสติกขนาด 1 นิ้ว โดยใช้สแฟคนัมมอสพันส่วนราก ปลูกให้ส่วนโคนต้นกล้าอยู่ในระดับเดียวกับขอบปากกระถาง แล้วนำไปเลี้ยงในโรงเรือนหลังคาพลาสติกกันฝนและพรางแสง รดน้ำวันละครั้งในตอนเช้า ฉีดพ่นสารเคมีป้องกันกำจัดเชื้อราทุก 15 วัน และฉีดพ่นสารเคมีป้องกันกำจัดแมลงสลับกับไรแดงทุก 15 วัน และฉีดพ่นปุ๋ยสูตรเสมอความเข้มข้นต่ำ 1 ใน 4 ส่วน ทุก 15 วัน จนถึงเดือนตุลาคม ในเดือนพฤศจิกายน – มีนาคม การรดน้ำให้สังเกตจากวัสดุปลูก หากวัสดุปลูกแห้งให้รดน้ำจนชุ่มแล้วปล่อยไว้จนแห้งจึงรดน้ำครั้งต่อไป และในระยะต้นพักตัวต้องงดการให้ปุ๋ย

การปลูกเลี้ยงและดูแลรักษาเอื้องแซะหอมในช่วงก่อนเจริญพันธุ์

ต้นกล้าที่มีอายุครบปีจะนำมาย้ายลงกระถางพลาสติกขนาด 3 นิ้ว ซึ่งควรทำในช่วงเดือนเมษายน การย้ายปลูกควรใช้สแฟคนัมมอสพันส่วนของสแฟคนัมมอสและรากที่ถอดจากกระถาง แล้วนำไปอัดลงในกระถางขนาด 3 นิ้ว ที่บรรจุก้อนสไตโรโฟมขนาดเท่าหัวนิ้วมือเกือบเต็มกระถาง โดยอัดให้ระดับของสแฟคนัมมอสต่ำกว่าขอบกระถางประมาณ 1 เซนติเมตร และโคนต้นอยู่ในระดับเดียวกับขอบกระถาง แล้วนำไปเลี้ยงในโรงเรือนพรางแสงที่มีแสง 30 เปอร์เซ็นต์ และมีอากาศถ่ายเทดี

การให้น้ำควรให้ 2 วันต่อครั้ง โดยสังเกตจากผิวของวัสดุปลูกหากหมาดแห้งจึงให้ ในช่วงเดือนพฤศจิกายน – มีนาคม ให้น้ำแต่ละครั้งเมื่อวัสดุปลูกแห้ง ส่วนการให้ปุ๋ยควรให้ทุก 15 วัน โดยในช่วงเดือนเมษายน – กันยายน ใช้ปุ๋ยสูตรเสมอความเข้มข้นต่ำ 1 ใน 4 ส่วน ในเดือนตุลาคมให้ปุ๋ยที่มีฟอสฟอรัสสูง (10 – 52 – 17) และในเดือนพฤศจิกายนให้ปุ๋ยที่มีโปแตสเซียมสูง (7 – 17 – 35) จนกระทั่งต้นทิ้งใบไปประมาณ 50 เปอร์เซ็นต์ จึงงดปุ๋ย เพื่อให้หน่อมีความสมบูรณ์และพร้อมที่จะออกดอกได้ดี การฉีดพ่นสารเคมีป้องกันกำจัดเชื้อรา แมลง และไรแดง ควรให้ทุก 15 วัน ในระยะการเจริญเติบโตทางด้านต้นใบและช่วงต้นระยะพักตัว เมื่อต้นเอื้องแซะหอมเกิดตุ่มดอกจึงฉีดพ่นสารเคมีป้องกันกำจัดเพลี้ยไฟทุก 15 วัน ในฤดูฝนมักมีหอยทากระบาดต้องโรยเหยื่อพิษที่โคนเสาของโต๊ะวางกระถางเอื้องแซะหอม

การปลูกเลี้ยงและดูแลรักษาเอื้องแซะหอมในช่วงการเจริญพันธุ์

หากปลูกเลี้ยงและดูแลรักษาดี เอื้องแซะหอมมีการเจริญเติบโตถึงช่วงเจริญพันธุ์หลังจากนำออกขวดได้ 2 ปี การย้ายปลูกต้นควรทำในเดือนเมษายนซึ่งดอกโรยหมดแล้ว และลำลูกกล้วยใหม่เพิ่งเริ่มพัฒนา โดยถอดต้นพร้อมเครื่องปลูกลงกระถางพลาสติกขนาด 4 นิ้ว ใช้สแฟคนัมมอสพันรอบเครื่องปลูกเดิมแล้วปลูกลงกระถางให้ต้นอยู่กึ่งกลางกระถาง กดสแฟคนัมมอสบริเวณรอบขอบกระถางให้ต่ำลงไป 1.5 – 2 เซนติเมตร ให้โคนต้นอยู่ในระดับเดียวกับขอบกระถาง เมื่อปลูกแล้วให้ใช้ลวดอลูมิเนียมยึดลำลูกกล้วยให้ตั้งตรง แล้วนำไปเลี้ยงในโรงเรือนพรางแสง ให้ต้นได้รับแสง 30 เปอร์เซ็นต์ การดูแลรักษา ให้รดน้ำวันละครั้งในช่วงการเจริญเติบโตทางต้นใบ ในเดือนเมษายน – ตุลาคม ยกเว้นวันที่ฝนตก เมื่อต้นเริ่มเข้าสู่ระยะพักตัวและระยะออกดอกให้รดน้ำเมื่อวัสดุปลูกแห้ง การฉีดพ่นปุ๋ยและสารเคมีป้องกันกำจัดโรคแมลงให้ปฏิบัติเช่นเดียวกับการเจริญเติบโตช่วงก่อนเจริญพันธุ์

ทฤษฎี สมมุติฐาน หรือกรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย

กล้วยไม้เป็นพืชที่พบแพร่กระจายอย่างกว้างขวางไปยังส่วนต่าง ๆ ของโลก ตั้งแต่ทางเหนือของประเทศสวีเดนและอลาสก้าในซีกโลกเหนือลงมาจนถึงหมู่เกาะ Tierra del Fuego และ Macquarie ในซีกโลกใต้ จะไม่พบกล้วยไม้ในสภาพแวดล้อมที่เป็นทะเลทรายจัด แต่แถบแหล่งน้ำ (oases) ในทะเลทรายที่มีไม้พุ่มและแคคตัสก็พบกล้วยไม้อยู่บ้าง มีพืชน้อยชนิดนักที่จะสามารถเจริญเติบโตในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกันเป็นอย่างมากบนพื้นโลกได้ดีเท่ากล้วยไม้ยกเว้นพวกเฟิร์นที่เกาะตามต้นไม้ที่มีการกระจายตัวมากกว่า (Dressler, 1981)

ประเทศไทยได้ชื่อว่าเป็นดินแดนแห่งกล้วยไม้ ทั้งนี้เพราะสภาพภูมิประเทศได้เอื้ออำนวยให้มีป่าไม้อันเป็นถิ่นอาศัยของกล้วยไม้เกิดอยู่ในทุกภูมิภาค กอปรกับที่ตั้งของประเทศไทยซึ่งเป็นเสมือนจุดบรรจบกันของแหล่งพรรณพฤกษชาติเขตต่างๆโดยรอบจึงทำให้พบกล้วยไม้ในป่าธรรมชาติแล้วทั้งสิ้นประมาณ 1,150 ชนิด จากสกุลต่างๆ กว่า 160 สกุล กล้วยไม้ไม้ไทยกว่าหนึ่งพันชนิดดังกล่าว ล้วนแล้วแต่เป็นพืชพรรณที่น่าสนใจ และมีคุณค่าอย่างยิ่งต่อการรักษาไว้ให้เป็นมรดกทางธรรมชาติเพื่อประโยชน์ด้านการศึกษาวิจัยทั้งในแง่วิชาการ ตลอดจนอำนวยประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจต่อประเทศไทยในอนาคต ทว่าก็เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า พื้นที่ป่าไม้อันเป็นถิ่นอาศัยของกล้วยไม้ในประเทศไทยนั้นกำลังลดน้อยลงไปทุกขณะ จึงน่าวิตกอย่างยิ่งว่ากล้วยไม้ไทยหลายชนิดอาจกำลังสูญพันธุ์ไปในไม่ช้านี้ (ชนินทร์, 2540)

การแบ่งกลุ่มกล้วยไม้ไทยตามลักษณะที่ขึ้นอยู่ตามธรรมชาติ แบ่งออกเป็นกลุ่มตามสถานที่ขึ้นอยู่อย่างง่าย ๆ 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ กลุ่มกล้วยไม้อิงอาศัย (Epiphytic orchid) ซึ่งจำนวนประมาณ 65 % ของกล้วยไม้ทั้งหมด ได้แก่ กล้วยไม้สกุลหวาย (*Dendrobium* spp.) สกุลหวายแดง (*Renanthera* spp.) สกุลฟ้ามุ่ย (*Vanda* spp.) ฯลฯ และกลุ่มกล้วยไม้ดิน (Terrestrial orchid) ประมาณ 35 % อาทิสกุลปัดแดง (*Habenaria* spp.) สกุลเอื้องสีลา (*Tainia* spp.) สกุลนกคุ้มไฟ (*Anoectochilus* spp.) สกุลเอื้องดินใบหมาก (*Spathoglottis* spp.) นอกจากนี้ในกลุ่มของกล้วยไม้ดินยังสามารถจำแนกย่อยเฉพาะออกไปได้อีกเป็นกล้วยไม้กินซาก (Holomycotorphic orchid) เช่น สกุลเถาวัลย์พันดง (*Galeola* spp.) สกุลกล้วยปลวก (*Alphyllorchis* spp.) นอกจากนี้ยังพบกล้วยไม้ที่ขึ้นบนหิน (Lithophytic orchid) ซึ่งมีทั้งที่เป็นกล้วยไม้ดินและกล้วยไม้อิงอาศัย เช่น สกุลม้าวิ่ง (*Doritis* spp.) ฯลฯ การที่กล้วยไม่สามารถขึ้นได้ในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกันนี้ เนื่องจากมีวิวัฒนาการและการปรับตัวได้เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อมนั้น ๆ มาเป็นเวลานาน จึงมีระบบราก ลำต้น ใบ ดอก ฝัก เมล็ด ตลอดจนลักษณะการเจริญเติบโต ฯลฯ ที่ผิดแผกแตกต่างกันออกไป (วีระชัย, 2543)

ภาชนะและวัสดุปลูกกล้วยไม้ (ระพี, 2544 ; ครรชิต, 2547)

ภาชนะปลูก (Containers) และวัสดุปลูก (Media) กล้วยไม้มีความจำเป็นสำหรับใช้ห่อหุ้มส่วนของราก และมีความสำคัญต่อการเจริญเติบโตของระบบราก รากทำหน้าที่ลำเลียงน้ำและแร่ธาตุไปยังส่วนของลำต้น เพื่อให้ต้นเจริญเติบโตและพัฒนาออกดอกและให้ผล (ฝัก)

ภาชนะปลูก กล้วยไม้ที่ปลูกลงภาชนะมีข้อควรระวังอย่างหนึ่งคือ ความเหมาะสมระหว่างขนาดของต้นกล้วยไม้กับขนาดภาชนะ ขนาดภาชนะต้องไม่กว้างใหญ่เกินไป เพราะอาจมีผลทำให้รากกล้วยไม้ไม่เจริญงอกงามเท่าที่ควร ถ้าให้มีขนาดค่อนข้างเล็ก จะช่วยให้ต้นกล้วยไม้เจริญงอกงามได้ดีกว่า ดังนั้นภาชนะปลูกควรมีขนาดเหมาะสมกับต้นกล้วยไม้ หรืออาจนำกิ่งไม้มาตัดเป็นท่อนเล็ก ๆ แล้วปลูกกล้วยไม้ให้รากเกาะติดอยู่กับท่อนไม้แล้วใช้ลวดแขวนท่อนไม้ไว้ในโรงเรือน หรือตามต้นไม้ในบริเวณบ้านโดยไม่ควรเอาไว้ใต้ส่วนที่มีร่มเงามากเกินไป เพราะจะทำให้อ่อนแอและไม่ออกดอก กล้วยไม้ประเภทรากกึ่งอากาศอาจนำลงปลูกในภาชนะที่ไม่โปร่งมากนัก เช่นปลูกลงในกระถางดินเผา หรือกระถางพลาสติก ชนิดของภาชนะปลูกจำแนกได้ดังนี้

1. **ปลูกเลี้ยงแบบธรรมชาติ** กล้วยไม้รากอากาศและกึ่งอากาศสามารถปลูกโดยมัดรากให้เกาะกับเปลือกท่อนไม้ หรือใช้หมากฝรั่งที่รับประทานแล้วติดลำต้นกับเปลือกท่อนไม้ซึ่งสะดวกและอยู่ได้อย่างถาวร กิ่งหรือลำต้นที่ปลูกต้องรดน้ำให้ชื้นเสมอหรือปลูกในช่วงฤดูฝน เพียง 2 – 3 เดือน รากก็จะเจริญยึดยาวไปตามเปลือกไม้และเกาะยึดแน่น จากนั้นจึงเอาเชือกหรือลวดที่รัดรากไว้ออก

2. **กระเช้าไม้** ควรใช้กระเช้าไม้สักเนื่องจากมีความคงทนกว่าไม้ชนิดอื่น ขนาดกระเช้าควรเลือกให้เหมาะสมกับขนาดของต้น กระเช้าไม้เหมาะสำหรับกล้วยไม้รากอากาศ ส่วนกล้วยไม้รากกึ่งอากาศสามารถปลูกในกระเช้าไม้ได้เช่นกัน แต่ต้องมีถ่านทุบใส่เพื่อช่วยเก็บรักษาความชื้นบริเวณราก ปัจจุบันมีการผลิตกระเช้าพลาสติกที่มีรูปร่างและขนาดใกล้เคียงกับกระเช้าไม้ ซึ่งก็สามารถใช้เป็นภาชนะปลูกได้ดี แต่ความคงทนขึ้นอยู่กับคุณภาพของพลาสติก

3. **กระถางดินเผา** กระถางที่ใช้กับกล้วยไม้รากอากาศและกึ่งอากาศจะมีการเจาะรูด้านล่างและด้านข้าง เพื่อการระบายน้ำและการถ่ายเทอากาศรอบ ๆ วัสดุปลูก ขนาดกระถางมีหลายขนาด นอกจากนี้ยังมีกระถางทรงสูงและทรงเตี้ย วัสดุที่นิยมใช้กับกระถางดินเผาคือ ถ่านทุบ ออสมันด้า และกาบมะพร้าว ปัจจุบันมีการผลิตกระถางพลาสติกซึ่งสามารถใช้เป็นภาชนะปลูกได้ดี

4. **กาบมะพร้าว** สามารถนำมาใช้เป็นภาชนะปลูกได้หลายรูปแบบ โดยตัดเป็นรูปต่าง ๆ ตามความต้องการหรืออาจใช้มะพร้าวทั้งลูก

วัสดุปลูกกล้วยไม้ หรือเครื่องปลูก มีหน้าที่ให้รากเกาะยึดเพื่อให้ลำต้นตั้งตรง ไม่โอนเอนหรือล้ม วัสดุปลูกยังทำหน้าที่สำหรับเก็บความชื้นและธาตุอาหารเพื่อให้รากดูดไปใช้ ขณะเดียวกันวัสดุปลูกก็มีส่วนเกี่ยวข้องกับการระบายน้ำและการถ่ายเทอากาศรอบ ๆ ระบบราก การพิจารณาเลือกวัสดุปลูกต้องคำนึงถึงคุณสมบัติและสภาพดังนี้

1. ทนทานไม่ย่อยสลายเร็วเกินไป มีอายุการใช้งานยาวนาน เหมาะสมกับวัฏจักรการเจริญเติบโตของชนิดกล้วยไม้ที่นำมาปลูก โดยไม่ผุ และหมดสภาพเร็วเกินกว่าที่กล้วยไม้เจริญเติบโตและให้ดอกอย่างคุ้มค่าแล้ว
2. ช่วยให้ระบบรากและต้นกล้วยไม้มีการเจริญงอกงามดี การสลายตัวตามธรรมชาติของเครื่องปลูก ไม่ควรมีสารพิษเจือปน หรือมีสภาพความเป็นกรดเป็นด่างที่เป็นปัญหาต่อการเจริญของรากกล้วยไม้
3. มีคุณสมบัติอุ้มความชื้นได้ดีพอสมควร แต่คงสภาพไม่เปียกแฉะหรือแห้งเร็วเกินไป
4. อยู่ในสภาพให้อากาศถ่ายเทได้สะดวก สอดคล้องกับความต้องการของกล้วยไม้
5. สะดวกต่อการปลูกปฏิบัติ และบำรุงรักษา
6. หาง่าย ราคาไม่แพง หรืออาจเป็นของเหลือใช้ในท้องถิ่น ถ้าปลูกกล้วยไม้หลายชนิดควรใช้ร่วมกันได้ภายในกรอบกว้างพอสมควร
7. ไม่เอื้ออำนวยให้เป็นที่อยู่อาศัยของศัตรูกล้วยไม้ ทั้งโรค แมลง สัตว์ รวมถึงวัชพืช

กล้วยไม้รากอากาศและกึ่งอากาศ (Epiphytes) ต้องการวัสดุปลูกที่มีการถ่ายเทอากาศและการระบายน้ำดี วัสดุปลูกที่มีคุณสมบัติเหล่านี้ได้แก่

1. **ออสมันด้า** เป็นรากเฟิร์นสกุลออสมันด้า มีลักษณะเป็นเส้นฝอย มีข้อดีคือ มีการถ่ายเทอากาศและการระบายน้ำดีมากแม้ว่าจะอัดแน่น จึงไม่มีปัญหาเรื่องให้น้ำมากเกินไป มีธาตุอาหารเป็นองค์ประกอบซึ่งรากกล้วยไม้สามารถที่จะดูดไปใช้ได้และมีน้ำหนักเบา จึงสะดวกในการเคลื่อนย้าย แต่มีข้อเสียคือ หาได้ยาก ราคาแพง และใช้งานยาก เนื่องจากต้องตัดแยกเสียเวลานาน

2. **ถ่าน** ได้จากการเผาไม้เนื้อแข็งมีธาตุคาร์บอนเป็นองค์ประกอบ ไม่มีแร่ธาตุอื่น ๆ เมื่อนำมาใช้เป็นวัสดุปลูกต้องใส่ปุ๋ยให้ครบถ้วน ถ่านไม่ย่อยสลาย มีน้ำหนักเบา ไม่มีปัญหาเรื่องรดน้ำเนื่องจากการระบายน้ำดี เป็นวัสดุปลูกที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของรากและต้นกล้วยไม้รองจากออสมันด้า แต่มีข้อดีกว่าคือ ราคาไม่แพงนัก และสะดวกในการปลูก

3. **กาบมะพร้าว** เป็นวัสดุที่มีราคาถูกและหาได้ง่าย จึงนิยมใช้ในการปลูกเลี้ยงกล้วยไม้เป็นส่วนใหญ่โดยเฉพาะการค้า ข้อเสียของกาบมะพร้าวคือ ถ้ารดน้ำมากเกินไปจะอุ้มน้ำ

ไว้มาก และอาจทำให้รากเน่าได้ง่าย นอกจากนี้ยังย่อยสลายตัวเร็วจึงต้องเปลี่ยนวัสดุปลูกบ่อย ๆ รูปร่างและขนาดของกาบมะพร้าวที่ใช้ ได้แก่ ลูกอัดกาบมะพร้าวขนาด 1 และ 4 นิ้ว กาบมะพร้าวใช้วางบนโต๊ะแล้วนำต้นกล้วยไม้วางข้างบน และกระบะกาบมะพร้าวขนาด 24 x 32 ตารางเซนติเมตร

4. **อิฐหักหรือกระถางแตก** เก็บความชื้นได้ดี ไม่ย่อยสลายแต่มีน้ำหนักมาก ทำให้ใช้แรงงานมากในการปลูกและการเคลื่อนย้าย มักใช้กับกล้วยไม้ที่ตั้งอยู่บนพื้นดินเป็นแปลงใหญ่เพื่อช่วยระบายน้ำ

5. **โฟม** เป็นวัสดุเหลือใช้ที่ใช้ห่อหุ้มสินค้า ตัดให้มีขนาดพอเหมาะแล้วใส่ในกระถางแทนวัสดุปลูกอื่น ข้อดีคือ มีน้ำหนักเบา ไม่อุ้มน้ำ แต่ช่องว่างระหว่างก้อนโฟมสามารถเก็บความชื้นได้ดี มีความยืดหยุ่นทำให้ยึดต้นได้ดีไม่โอนเอน รากสามารถแทงผ่านก้อนโฟมได้ นอกจากนี้ยังมีราคาถูกมาก

นอกจากนี้ยังมีวัสดุปลูกอื่น ๆ อีกมาก ทั้งวัสดุที่ได้จากธรรมชาติ และวัสดุสังเคราะห์ เช่น เปลือกไม้ สแฟคนัมมอส หินภูเขาไฟ ก้อนดินเผา ฯลฯ

อุปกรณ์และวิธีการ

ส่วนที่ 1 การศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมที่เหมาะสมในชุมชน: การเจริญเติบโตระยะกล้วยไม้นิ้ว

วางแผนการทดลองแบบสุ่มในบล็อกสมบูรณ์ (RCBD; Randomized Complete Block Design) โดยศึกษาเปรียบเทียบการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมในชุมชนท้องถิ่น จำนวน 4 แห่ง ได้แก่ บ้านน้ำกัด บ้านแม่สุยะ บ้านทุ่งมะส้าน และบ้านนาปลาจาด ตำบลห้วยผา อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน แต่ละชุมชนปลูกเลี้ยงจำนวน 5 ซ้ำ ๆ ละ 100 ต้น

วิธีการทดลอง

1. อนุบาลต้นกล้าเอื้องแซะหอม ที่ได้จากการเพาะเลี้ยงขยายพันธุ์ในห้องปฏิบัติการลงในกระถางพลาสติกขนาด 1 นิ้ว (กระถางเจี๊ยบ) โดยใช้สแฟคนัมมอสเป็นวัสดุปลูก และนำไปปลูกเลี้ยงภายใต้โรงเรือนพรางแสงหลังคาพลาสติก ทำการดูแลรักษารดน้ำให้ชุ่มชื้นอยู่เสมอ 1 – 2 วัน/ครั้ง เมื่อปลูกได้ 2 สัปดาห์ ให้เริ่มฉีดพ่นปุ๋ยสูตรเสมอ (21-21-21) สลับกับสูตรที่มีฟอสฟอรัสสูง (15-30-15) เพื่อเร่งการเจริญเติบโตของราก ความเข้มข้น 1 ใน 4 ส่วน ทุก 15 วัน และฉีดพ่น

สารเคมีป้องกันกำจัดโรคและแมลงสลับกันทุก 15 วัน นาน 6 – 8 เดือน จนกระทั่งต้นกล้ามีความแข็งแรงสมบูรณ์ (ภาพที่ 2)

ภาพที่ 2 ลักษณะต้นกล้าเอื้องแซะหอมที่อนุบาลในกระถางขนาด 1 นิ้ว

2. นำต้นกล้าที่ผ่านการอนุบาลจนแข็งแรงแล้ว ไปปลูกเลี้ยงภายในโรงเรือนกันฝนและพรางแสงในชุมชนท้องถิ่นทั้ง 4 แห่ง ตามกรรมวิธี ดูแลรักษา โดยรดน้ำให้ชุ่มชื้นอยู่เสมอ 1 – 2 วัน/ครั้ง ฉีดพ่นปุ๋ยสูตรเสมอ (21-21-21) ทุก 7 วัน และฉีดพ่นสารเคมีป้องกันกำจัดโรคและแมลงสลับกันทุก 15 วัน

3. งดการให้ปุ๋ยในช่วงที่ต้นทิ้งใบไปประมาณ 50 เปอร์เซ็นต์ เมื่อต้นเริ่มเกิดหน่อใหม่ ดูแลรักษาโดยการรดน้ำ ฉีดพ่นปุ๋ย – ยา เช่นเดียวกับการปฏิบัติในข้อ 2

การบันทึกผล การเจริญเติบโตทางด้านต้นใบของต้นกล้า ทุก 1 เดือน ดังนี้

1. จำนวนลำลูกกล้วยต่อต้น และลำลูกกล้วยใหม่
2. ขนาดความกว้าง และสูงของลำลูกกล้วย
3. จำนวนใบต่อต้น และใบใหม่
4. อัตราการตายของต้น

ส่วนที่ 2 ศึกษาการยอมรับการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม: ระยะก่อนส่งเสริมการปลูกเลี้ยง

ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

1. ลงพื้นที่สำรวจบุคคลเป้าหมายเพื่อให้ได้ข้อมูลเบื้องต้น
2. ศึกษารูปแบบ เทคนิควิธีการสัมภาษณ์ และสร้างแบบสัมภาษณ์
3. สัมภาษณ์ระดับครัวเรือน พร้อมกับสังเกตโดยตรงเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

3.1 ข้อมูลส่วนบุคคลด้านเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรในชุมชนท้องถิ่นจังหวัดแม่ฮ่องสอนที่มีความคิดเห็นต่อการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม

ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา จำนวนสมาชิกในครอบครัว อาชีพหลัก อาชีพเสริม รายได้เฉลี่ยต่อเดือน ฐานะในชุมชน พื้นที่ว่างรอบบริเวณบ้าน พื้นที่ที่สามารถสร้างโรงเรือนได้ การปลูกเลี้ยงกล้วยไม้ การเข้ารับการฝึกอบรม การรู้จักเอื้องแซะหอม การปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม และจำนวนเอื้องแซะหอมที่ต้องการปลูกเลี้ยง

3.2 ระดับความสนใจของเกษตรกรต่อการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม

ได้แก่ การยึดเป็นอาชีพ ชุมชนมีสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศที่เหมาะสม ความสนใจปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม ความรู้เกี่ยวกับการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม การศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับการปลูกเลี้ยงกล้วยไม้ ความต้องการเข้ารับฝึกอบรมการปลูกเลี้ยงกล้วยไม้ ความต้องการให้มหาวิทยาลัยแม่โจ้มาส่งเสริมการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม ระดับความคาดหวังจากการที่มหาวิทยาลัยแม่โจ้มาส่งเสริม รายได้ที่คาดหวัง และความเป็นไปได้ที่จะพัฒนาชุมชนให้เป็นหมู่บ้านเอื้องแซะหอม

4. วิเคราะห์ข้อมูล โดยแปลงผลแบบสัมภาษณ์ให้เป็นเชิงปริมาณ (quantitative) โดยใช้โปรแกรมสถิติสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์

5. สรุป วิจารณ์ และรายงานผล

ผลการทดลอง

ส่วนที่ 1 การศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมที่เหมาะสมในชุมชน: การเจริญเติบโตระยะกล้วยไม้นิ้ว

จากการนำต้นกล้าเอื้องแซะหอมในระยะต้นกล้วยไม้ในกระถางขนาด 1 นิ้ว ซึ่งผ่านการอนุบาลในโรงเรือน นาน 6 – 8 เดือน ในช่วงเดือนมีนาคม – ตุลาคม 2550 ไปศึกษาเปรียบเทียบการปลูกเลี้ยงในชุมชนท้องถิ่น จำนวน 4 แห่ง ได้แก่ บ้านน้ำกัด บ้านแม่สุยะ บ้านทุ่งมะส้าน และบ้านนาปลาจาด ต.ห้วยผา อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน ในระหว่างช่วงเดือนพฤศจิกายน 2550 – เมษายน 2551 พบว่า ต้นกล้ามีการเปลี่ยนแปลงการเจริญเติบโตด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. จำนวนลำลูกกล้วยต่อต้น

การปลูกเลี้ยงต้นกล้าเอื้องแซะหอมในชุมชนท้องถิ่นทั้ง 4 แห่ง มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงจำนวนลำลูกกล้วยต่อต้นที่ไม่แตกต่างกันทางสถิติในทุกช่วงเดือน โดยลำลูกกล้วยเก่าส่วนหนึ่งได้ตายไป จึงทำให้มีจำนวนลำต่อต้นที่ลดลงตามลำดับในช่วงเดือนพฤศจิกายน 50 – มีนาคม 51 คือ จากเฉลี่ย 3.98 – 4.52 ลำต่อต้น ลดเหลือ 3.52 – 3.86 ลำต่อต้น (ตารางที่ 1) จากนั้นในเดือนเมษายน 51 ต้นได้พัฒนาลำลูกกล้วยใหม่ขึ้น จำนวนลำลูกกล้วยจึงเพิ่มขึ้นเป็น 4.10 – 5.12 ลำ

ตารางที่ 1 จำนวนลำลูกกล้วยต่อต้นของต้นกล้าเอื้องแซะหอมที่ปลูกเลี้ยงในชุมชน 4 แห่ง ในช่วงเดือนพฤศจิกายน 2550 – เมษายน 2551

ชุมชน	จำนวนลำต่อต้น					
	พ.ย.50	ธ.ค.50	ม.ค.51	ก.พ.51	มี.ค.51	เม.ย.51
บ้านน้ำกัด	4.52	4.22	4.02	3.64	3.60	4.54
บ้านแม่สุยะ	3.98	3.68	3.24	3.03	3.52	4.10
บ้านทุ่งมะส้าน	4.32	3.90	3.56	3.52	3.86	4.73
บ้านนาปลาจาด	4.12	3.74	3.46	3.30	3.53	5.12
F - test	ns	ns	ns	ns	ns	ns

ns = ไม่แตกต่างกันทางสถิติ

2. **จำนวนลำลูกกล้วยใหม่**

พบว่า ต้นกล้าเอื้องแซะหอมที่ปลูกเลี้ยงในชุมชนทั้ง 4 แห่ง มีจำนวนลำลูกกล้วยใหม่ที่ไม่แตกต่างกันทางสถิติทุกช่วงเดือน โดยต้นกล้าไม่มีการพัฒนาลำใหม่ขึ้นในช่วงเดือนพฤศจิกายน 50 และจากนั้นในช่วงเดือนธันวาคม 50 – มีนาคม 51 ต้นสามารถพัฒนาลำใหม่ขึ้นได้แต่พบในจำนวนที่น้อยมาก ส่วนในเดือนเมษายน 51 พบว่า ต้นในชุมชนทั้ง 4 แห่ง พัฒนาลำใหม่ได้มากขึ้นเฉลี่ย 1.21 – 1.69 ลำต่อต้น (ตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 จำนวนลำลูกกล้วยใหม่ของต้นกล้าเอื้องแซะหอมที่ปลูกเลี้ยงในชุมชน 4 แห่ง ในช่วงเดือนพฤศจิกายน 2550 – เมษายน 2551

ชุมชน	จำนวนลำใหม่ต่อต้น					
	พ.ย.50	ธ.ค.50	ม.ค.51	ก.พ.51	มี.ค.51	เม.ย.51
บ้านน้ำกัด	-	0.16	0.10	0.02	0.12	1.21
บ้านแม่สุยะ	-	0.08	0.04	0.04	0.55	1.37
บ้านทุ่งมะส้าน	-	0.14	0.08	0.06	0.44	1.57
บ้านนาปลาจาด	-	0.12	0.14	0.02	0.26	1.69
F - test	-	ns	ns	ns	ns	ns

ns = ไม่แตกต่างกันทางสถิติ

3. **ขนาดความกว้างลำลูกกล้วย**

พบว่า ต้นกล้าเอื้องแซะหอมในชุมชนท้องถิ่นทั้ง 4 แห่ง มีขนาดความกว้างลำลูกกล้วยเพิ่มขึ้นทีละน้อยในแต่ละช่วงเดือนตามลำดับ โดยไม่พบความแตกต่างกันทางสถิติ คือ ในเดือนพฤศจิกายน 50 ต้นมีขนาดความกว้างลำเฉลี่ย 0.62 – 0.74 ซม. (ตารางที่ 3) จากนั้นในเดือนเมษายน 51 ต้นได้พัฒนาลำลูกกล้วยให้มีขนาดความกว้างเพิ่มขึ้นเป็น 0.76 – 0.83 ซม.

ตารางที่ 3 ขนาดความกว้างลำลูกกล้วยของเอื้องแซะหอมที่ปลูกเลี้ยงในชุมชน 4 แห่ง ในช่วงเดือนพฤศจิกายน 2550 – เมษายน 2551

ชุมชน	ความกว้างลำ (ซม.)					
	พ.ย.50	ธ.ค.50	ม.ค.51	ก.พ.51	มี.ค.51	เม.ย.51
บ้านน้ำกัด	0.64	0.69	0.72	0.76	0.76	0.77
บ้านแม่สุยะ	0.70	0.71	0.70	0.72	0.76	0.76
บ้านทุ่งมะส้าน	0.62	0.62	0.69	0.72	0.76	0.78
บ้านนาปลาจาด	0.74	0.78	0.81	0.77	0.83	0.83
F - test	ns	ns	ns	ns	ns	ns

ns = ไม่แตกต่างกันทางสถิติ

4. **ขนาดความสูงลำลูกกล้วย**

ต้นกล้าเอื้องแซะหอมที่ปลูกเลี้ยงในชุมชนท้องถิ่นทั้ง 4 แห่ง มีขนาดความสูงลำลูกกล้วยที่ไม่แตกต่างกันทางสถิติทุกช่วงเดือน โดยต้นกล้าพัฒนาลำลูกกล้วยให้มีความสูงเพิ่มขึ้นทีละน้อยในแต่ละช่วงเดือนตามลำดับ คือ ในเดือนพฤศจิกายน 50 ต้นมีความสูงลำ 1.70 – 2.28 ซม. (ตารางที่ 4) จากนั้นในเดือนเมษายน 51 ความสูงลำเพิ่มขึ้นเป็น 1.98 – 2.75 ซม.

ตารางที่ 4 ขนาดความสูงลำลูกกล้วยของเอื้องแซะหอมที่ปลูกเลี้ยงในชุมชน 4 แห่ง ในช่วงเดือนพฤศจิกายน 2550 – เมษายน 2551

ชุมชน	ความสูงลำ (ซม.)					
	พ.ย.50	ธ.ค.50	ม.ค.51	ก.พ.51	มี.ค.51	เม.ย.51
บ้านน้ำกัด	2.27	2.38	2.53	2.60	2.68	2.75
บ้านแม่สุยะ	1.70	1.78	1.97	2.00	2.07	1.98
บ้านทุ่งมะส้าน	2.28	2.17	2.41	2.70	2.73	2.59
บ้านนาปลาจาด	2.08	2.11	2.19	2.28	2.29	2.33
F - test	ns	ns	ns	ns	ns	ns

ns = ไม่แตกต่างกันทางสถิติ

5. **จำนวนใบต่อต้น**

พบว่า ในช่วงเดือนพฤศจิกายน 50 – มีนาคม 51 ต้นกล้าเอื้องแซะหอมที่ปลูกเลี้ยงในชุมชนทั้ง 4 แห่ง เกิดการทิ้งใบ มีจำนวนใบที่ลดลงตามลำดับ และแตกต่างกันทางสถิติทุกช่วงเดือน โดยการปลูกเลี้ยงที่บ้านทุ่งมะส้าน ต้นมีจำนวนใบเฉลี่ยมากที่สุด คือ 7.92 ใบ ในเดือนพฤศจิกายน 50 (ตารางที่ 5) จากนั้นลดลงเหลือ 2.62 ใบ ในเดือนมีนาคม 51 ซึ่งไม่แตกต่างทางสถิติจากต้นที่ปลูกเลี้ยงที่บ้านน้ำกัด แต่แตกต่างจากต้นที่ปลูกเลี้ยงที่บ้านแม่สุยะทุกช่วงเดือน ส่วนในเดือนเมษายน 51 พบว่า ต้นในชุมชนทั้ง 4 แห่ง มีจำนวนใบที่เพิ่มขึ้นโดยไม่แตกต่างกันทางสถิติ

ตารางที่ 5 จำนวนใบของต้นกล้าเอื้องแซะหอมที่ปลูกเลี้ยงในชุมชน 4 แห่ง ในช่วงเดือนพฤศจิกายน 2550 – เมษายน 2551

ชุมชน	จำนวนใบต่อต้น					
	พ.ย.50	ธ.ค.50	ม.ค.51	ก.พ.51	มี.ค.51	เม.ย.51
บ้านน้ำกัด	6.58 ab	5.74 ab	3.94 a	2.70 ab	2.12 ab	3.47
บ้านแม่สุยะ	4.84 b	2.70 c	0.74 b	0.66 c	1.45 b	2.23
บ้านทุ่งมะส้าน	7.92 a	6.80 a	4.24 a	3.10 a	2.62 a	4.31
บ้านนาปลาจาด	6.50 ab	4.32 bc	2.74 a	1.72 bc	1.47 b	4.72
F - test	*	*	**	**	*	ns

ค่าเฉลี่ยในสดมภ์เดียวกันที่ตามด้วยตัวอักษรที่เหมือนกัน ไม่มีความแตกต่างกันทางสถิติที่ระดับ $p \leq 0.05$ เมื่อเปรียบเทียบโดยวิธี LSD

ns = ไม่แตกต่างกันทางสถิติ

6. **จำนวนใบลำลูกกล้วยใหม่**

พบว่า ลำลูกกล้วยใหม่ของต้นกล้าเอื้องแซะหอมในชุมชนทั้ง 4 แห่ง เริ่มเกิดการพัฒนาใบขึ้นตั้งแต่เดือนธันวาคม 50 เป็นต้นไป โดยพบความแตกต่างทางสถิติเฉพาะในเดือนมีนาคม 51 เท่านั้น โดยลำลูกกล้วยใหม่ของต้นที่บ้านแม่สุยะมีจำนวนใบมากที่สุด เฉลี่ย 1.07 ใบ (ตารางที่ 6) แตกต่างทางสถิติจากต้นที่ปลูกเลี้ยงในชุมชนอื่น ๆ อีก 3 ชุมชน ซึ่งมีจำนวนใบลำลูกกล้วยใหม่ที่ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ 6 จำนวนใบลำลูกกล้วยใหม่ของต้นกล้าเอื้องแซะหอมที่ปลูกเลี้ยงในชุมชน 4 แห่ง ในช่วงเดือนพฤศจิกายน 2550 – เมษายน 2551

ชุมชน	จำนวนใบลำลูกกล้วยใหม่					
	พ.ย.50	ธ.ค.50	ม.ค.51	ก.พ.51	มี.ค.51	เม.ย.51
บ้านน้ำกัด	-	0.26	0.18	0.02	0.18 b	1.56
บ้านแม่สุยะ	-	0.00	0.22	0.04	1.07 a	1.53
บ้านทุ่งมะส้าน	-	0.14	0.12	0.08	0.16 b	1.05
บ้านนาปลาจาด	-	0.16	0.22	0.02	0.12 b	1.32
F - test	-	ns	ns	ns	*	ns

ค่าเฉลี่ยในสดมภ์เดียวกันที่ตามด้วยตัวอักษรที่เหมือนกัน ไม่มีความแตกต่างกันทางสถิติที่ระดับ $p \leq 0.05$ เมื่อเปรียบเทียบโดยวิธี LSD
ns = ไม่แตกต่างกันทางสถิติ

7. อัตราการตายของต้น

พบว่า ต้นกล้าที่ปลูกเลี้ยงในชุมชนทั้ง 4 แห่ง เริ่มเกิดการตายขึ้นตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ 51 เป็นต้นไป แต่พบความแตกต่างกันทางสถิติเฉพาะในช่วงเดือนเมษายน 51 เท่านั้น โดยการปลูกเลี้ยงที่บ้านทุ่งมะส้านต้นมีอัตราการตายมากที่สุด เฉลี่ยร้อยละ 9.80 (ตารางที่ 7) แตกต่างทางสถิติจากการปลูกเลี้ยงในชุมชนอีกทั้ง 3 แห่ง ซึ่งต้นมีอัตราการตายไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ 7 อัตราการตายของต้นกล้าเอื้องแซะหอมที่ปลูกเลี้ยงในชุมชน 4 แห่ง ในช่วงเดือนพฤศจิกายน 2550 – เมษายน 2551

ชุมชน	อัตราการตาย (%)					
	พ.ย.50	ธ.ค.50	ม.ค.51	ก.พ.51	มี.ค.51	เม.ย.51
บ้านน้ำกัด	0	0	0	0.60	5.00	5.00 b
บ้านแม่สุยะ	0	0	0	3.07	2.03	3.10 b
บ้านทุ่งมะส้าน	0	0	0	6.40	4.80	9.80 a
บ้านนาปลาจาด	0	0	0	2.20	3.80	4.00 b
F - test	-	-	-	ns	ns	*

ค่าเฉลี่ยในสดมภ์เดียวกันที่ตามด้วยตัวอักษรที่เหมือนกัน ไม่มีความแตกต่างกันทางสถิติที่ระดับ $p \leq 0.05$ เมื่อเปรียบเทียบโดยวิธี LSD
ns = ไม่แตกต่างกันทางสถิติ

ส่วนที่ 2 ศึกษาการยอมรับการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม: ระยะก่อนส่งเสริมการปลูกเลี้ยง

ตอนที่ 1 ผลการวิจัยข้อมูลส่วนบุคคลด้านเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรในชุมชนท้องถิ่นที่มีความคิดเห็นต่อการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม

การศึกษาถึงข้อมูลส่วนบุคคลของเกษตรกรในชุมชนท้องถิ่น 4 แห่ง ได้แก่ บ้านน้ำกัด บ้านแม่สุยะ บ้านทุ่งมะส้าน บ้านนาปลาจาด ตำบลห้วยผา อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่มีความคิดเห็นต่อการปลูกเลี้ยงกล้วยไม้เอื้องแซะหอม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา จำนวนสมาชิกในครอบครัว อาชีพหลัก อาชีพเสริม รายได้เฉลี่ย ฐานะในชุมชน พื้นที่ว่างบริเวณบ้าน พื้นที่ว่างสามารถสร้างโรงเรือนได้ ปัจจุบันมีปลูกเลี้ยงกล้วยไม้ เคยเข้ารับการฝึกอบรมปลูกเลี้ยงกล้วยไม้ รู้จักกล้วยไม้เอื้องแซะหอมหรือไม่ และจำนวนต้นที่ต้องการปลูก โดยใช้สถิติบรรยาย (descriptive statistics) เพื่อพรรณนาสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ให้ข้อมูล ซึ่งได้แก่ ค่าร้อยละ (percentage) ค่ามัชฌิมเลขคณิต (arithmetic mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) ได้ผลดังต่อไปนี้

เพศ

พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีจำนวน 75 คน คิดเป็นร้อยละ 53.6 เป็นเพศชาย จำนวน 65 คน คิดเป็นร้อยละ 46.4 (ตารางที่ 8)

ตารางที่ 8 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรที่มีความคิดเห็นต่อการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม จำแนกตามเพศ

เพศ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
หญิง	75	53.6
ชาย	65	46.4
รวม	**140**	**100**

อายุ

พบว่า เกษตรกร มีช่วงอายุ 26-40 ปี มากที่สุด คือร้อยละ 43.6 รองลงมาคือ ช่วงอายุ 41 – 55, 56 - 70, มากกว่า 70 และต่ำกว่า 25 ปี คิดเป็นร้อยละ 39, 22, 13 และ 5 ตามลำดับ โดยมีอายุเฉลี่ย 46.36 ปี ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 1.29 (ตารางที่ 9)

ตารางที่ 9 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรที่มีความคิดเห็นต่อการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม จำแนกตามอายุ

อายุ (ปี)	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ต่ำกว่า 25	5	3.6
26 - 40	61	43.6
41 - 55	39	27.8
56 - 70	22	15.7
มากกว่า 70	13	9.3
รวม	**140**	**100**

ค่าต่ำสุด	18	ค่าสูงสุด	86 ปี
ค่าเฉลี่ย	46.36 ปี	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	1.29

ระดับการศึกษา

พบว่า เกษตรกรมีการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษามากที่สุด จำนวน 54 คน คิดเป็นร้อยละ 38.6 รองลงมา คือ ไม่ได้ศึกษา ระดับมัธยมศึกษา อนุปริญญา และอื่น ๆ จำนวน 46, 36, 2 และ 1 คน คิดเป็นร้อยละ 32.9, 25.7, 1.4 และ 0.7 ตามลำดับ (ตารางที่ 10)

ตารางที่ 10 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรที่มีความคิดเห็นต่อการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม จำแนกตามระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ไม่ได้ศึกษา	46	32.9
ประถมศึกษา	54	38.6
มัธยมศึกษา	36	25.7
อนุปริญญา	2	1.4
อื่น ๆ	1	0.7
รวม	**140**	**100**

จำนวนสมาชิกในครอบครัว

พบว่า ครอบครัวเกษตรกรมีจำนวนสมาชิก 3 - 4 คน มากที่สุด จำนวน 79 คน คิดเป็นร้อยละ 56.4 รองลงมาเป็น 5 - 6 คน 1 - 2 คน และ 7 คนขึ้นไป มีจำนวน 35, 18 และ 6 คน คิดเป็นร้อยละ 25, 12.9 และ 4.3 ตามลำดับ (ตารางที่ 11)

ตารางที่ 11 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรที่มีความคิดเห็นต่อการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม จำแนกตามจำนวนสมาชิกในครอบครัว

จำนวนสมาชิกในครอบครัว	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1 - 2	18	12.9
3 – 4	79	56.4
5 – 6	35	25.0
7 คน ขึ้นไป	6	4.3
รวม	**140**	**100**

อาชีพหลัก

พบว่า คนในชุมชนมีอาชีพหลัก คือเกษตรกรรม มากที่สุด จำนวน 83 คน คิดเป็นร้อยละ 59.3 รองลงมาคือ อาชีพรับจ้าง ค้าขาย อื่นๆ และรับราชการ จำนวน 39, 8, 9 และ 1 คน คิดเป็นร้อยละ 27.9, 5.7, 6.4 และ 0.7 ตามลำดับ (ตารางที่ 12)

ตารางที่ 12 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรที่มีความคิดเห็นต่อการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม จำแนกตามอาชีพหลัก

อาชีพหลัก	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เกษตรกรรม	83	59.3
รับจ้าง	39	27.9
ค้าขาย	8	5.7
รับราชการ	1	0.7
อื่น ๆ	9	6.4
รวม	**140**	**100**

อาชีพเสริม

พบว่า เกษตรกรไม่มีอาชีพเสริมมากที่สุด จำนวน 117 คน คิดเป็นร้อยละ 83.6 และมีอาชีพเสริม จำนวน 23 คน คิดเป็นร้อยละ 16.4 (ตารางที่ 13)

ตารางที่ 13 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรที่มีความคิดเห็นต่อการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม จำแนกตามอาชีพเสริม

อาชีพเสริม	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ไม่มี	117	83.6
มี	23	16.4
รวม	**140**	**100**

รายได้เฉลี่ยต่อเดือนของครอบครัว

พบว่า ครอบครัวเกษตรกรมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนไม่เกิน 2,500 บาทต่อเดือน มากที่สุดถึงร้อยละ 62.9 รองลงมาคือ รายได้ 2,501 - 5,000, 5,001 - 7,500, 7,501 - 10,000 และมากกว่า 10,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 25.7, 7.1, 3.6 และ 0.7 ตามลำดับ (ตารางที่ 14)

ตารางที่ 14 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรที่มีความคิดเห็นต่อการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม จำแนกตามรายได้เฉลี่ยต่อเดือน

รายได้เฉลี่ยต่อเดือน (บาท)	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ไม่เกิน 2,500	88	62.9
2,501 - 5,000	36	25.7
5,001 - 7,500	10	7.1
7,501 - 10,000	5	3.6
มากกว่า 10,000	1	0.7
รวม	**140**	**100**

ฐานะในชุมชน

จากผลการศึกษา พบว่า เป็นผู้นำชุมชน จำนวน 16 คน คิดเป็นร้อยละ 11.4 และเป็นลูกบ้าน จำนวน 124 คน คิดเป็นร้อยละ 88.6 (ตารางที่ 15)

ตารางที่ 15 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรที่มีความคิดเห็นต่อการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม จำแนกตามสถานภาพในชุมชน

สถานภาพในชุมชน	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ผู้นำ	16	11.4
ลูกบ้าน	124	84.6
รวม	**140**	**100**

พื้นที่ว่างรอบบริเวณบ้าน

พบว่า เกษตรกรมีพื้นที่ว่างรอบบริเวณบ้าน น้อยกว่า 50 ตารางเมตร จำนวน 80 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 57.1 รองลงมาคือ 51 – 100 มากกว่า 250, 101 – 150, 151 – 200 และ 201 – 250 ตารางเมตร คิดเป็นร้อยละ 15, 10.7, 6.4, 5.7 และ 5 ตามลำดับ (ตารางที่ 16)

ตารางที่ 16 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรที่มีความคิดเห็นต่อการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม จำแนกตามพื้นที่ว่างรอบบริเวณบ้าน

พื้นที่ว่างรอบบริเวณบ้าน (ตร.ม.)	จำนวน (คน)	ร้อยละ
น้อยกว่า 50	80	57.1
51 - 100	21	15.0
101 - 150	9	6.4
151 - 200	8	5.7
201 - 250	7	5.0
มากกว่า 250	15	10.7
รวม	**140**	**100**

พื้นที่ว่างสำหรับสร้างโรงเรือน

พบว่า เกษตรกรมีพื้นที่ว่างสำหรับสร้างโรงเรือน น้อยกว่า 50 ตารางเมตร มากที่สุด จำนวน 122 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 87.2 รองลงมาคือ 51 – 100, 151 – 200, มากกว่า 250, 101 – 150 และ 201 – 250 ตารางเมตร คิดเป็นร้อยละ 7.1, 2.9, 1.4, 0.7 และ 0.7 ตามลำดับ โดยมีค่าเฉลี่ย 45.99 ตารางเมตร ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 9.91 (ตารางที่ 17)

ตารางที่ 17 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรที่มีความคิดเห็นต่อการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม จำแนกตามพื้นที่ว่างสำหรับสร้างโรงเรือน

พื้นที่สร้างโรงเรือน (ตร.ม.)	จำนวน (คน)	ร้อยละ
น้อยกว่า 50	122	87.2
51 - 100	10	7.1
101 - 150	1	0.7
151 - 200	4	2.9
201 - 250	1	0.7
มากกว่า 250	2	1.4
รวม	**140**	**100**

ค่าต่ำสุด	2 ตารางเมตร	ค่าสูงสุด	1,200 ตารางเมตร
ค่าเฉลี่ย	45.99 ตารางเมตร	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	9.91

ปัจจุบันมีการปลูกเลี้ยงกล้วยไม้

พบว่า ปัจจุบันเกษตรกรไม่ได้ปลูกเลี้ยงกล้วยไม้ จำนวน 124 คน (ครอบครัว) คิดเป็นร้อยละ 88.6 และมีการปลูกเลี้ยงกล้วยไม้เพียง 16 คน หรือร้อยละ 11.4 (ตารางที่ 18)

ตารางที่ 18 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรที่มีความคิดเห็นต่อการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม จำแนกตามการปลูกเลี้ยงกล้วยไม้ในปัจจุบัน

ปัจจุบันมีการปลูกเลี้ยงกล้วยไม้	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ไม่ได้ปลูก	124	88.6
ปลูก	16	11.4
รวม	**140**	**100**

เกษตรกรเคยเข้ารับการฝึกอบรมการปลูกเลี้ยงกล้วยไม้

พบว่า เกษตรกรไม่เคยเข้ารับการฝึกอบรมการปลูกเลี้ยงกล้วยไม้ จำนวน 123 คน คิดเป็นร้อยละ 87.9 โดยเคยเข้ารับการฝึกอบรมปลูกเลี้ยงกล้วยไม้ เพียง 17 คน หรือร้อยละ 12.1 (ตารางที่ 19)

สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยแม่โจ้

ตารางที่ 19 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรที่มีความคิดเห็นต่อการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม จำแนกตามการเคยเข้ารับการฝึกอบรมปลูกเลี้ยงกล้วยไม้

เกษตรกรเคยเข้ารับการฝึกอบรมการปลูกเลี้ยงกล้วยไม้	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ไม่เคย	123	87.9
เคย	17	12.1
รวม	**140**	**100**

เกษตรกรรู้จักเอื้องแซะหอม

พบว่า เกษตรกรรู้จักเอื้องแซะหอม จำนวน 93 คน คิดเป็นร้อยละ 66.4 และเกษตรกรไม่รู้จักเอื้องแซะหอม จำนวน 47 คน คิดเป็นร้อยละ 33.6 (ตารางที่ 20)

ตารางที่ 20 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรที่มีความคิดเห็นต่อการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม จำแนกตามพบว่าเกษตรกรรู้จักกล้วยไม้เอื้องแซะหอม

เกษตรกรรู้จักกล้วยไม้เอื้องแซะหอม	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ไม่รู้จัก	47	33.6
รู้จัก	93	66.4
รวม	**140**	**100**

เกษตรกรเคยปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม

พบว่า เกษตรกรไม่เคยปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม จำนวน 125 คน คิดเป็นร้อยละ 89.3 และเคยปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม จำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 10.7 (ตารางที่ 21)

ตารางที่ 21 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรที่มีความคิดเห็นต่อการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม จำแนกตามการเคยปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม

เกษตรกรเคยปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ไม่เคย	125	89.3
เคย	15	10.7
รวม	**140**	**100**

จำนวนต้นเอื้องแซะหอมที่เกษตรกรต้องการปลูกเลี้ยง

พบว่า เกษตรกรต้องการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมจำนวนไม่เกิน 500 ต้น มากที่สุด คือ 105 คน คิดเป็นร้อยละ 75 รองลงมา คือ ต้องการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม 501 – 1,000, 1,001 – 1,500 และมากกว่า 1,500 ต้น จำนวน 24, 6 และ 5 คน คิดเป็นร้อยละ 17.1, 4.3 และ 3.6 ตามลำดับ (ตารางที่ 22)

ตารางที่ 22 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรที่มีความคิดเห็นต่อการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม จำแนกตามจำนวนต้นเอื้องแซะหอมที่เกษตรกรต้องการปลูกเลี้ยง

จำนวนต้นเอื้องแซะหอมที่ต้องการปลูกเลี้ยง	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ไม่เกิน 500	105	75.0
501-1,000	24	17.1
1,001 – 1,500	6	4.3
มากกว่า 1,500	5	3.6
รวม	**140**	**100**

ตอนที่ 2 ผลการวิจัยข้อมูลระดับความสนใจของเกษตรกรต่อการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม

การวิจัยนี้ ศึกษาถึงระดับความสนใจของเกษตรกรต่อการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมในชุมชนท้องถิ่นทั้ง 4 แห่ง ของจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยใช้สถิติบรรยาย (Descriptive statistics) เพื่อพรรณนาดังต่อไปนี้

การปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมสามารถยึดเป็นอาชีพหลักได้

พบว่า เกษตรกรคิดว่าการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมสามารถยึดเป็นอาชีพหลักได้ในระดับปานกลางมากที่สุด จำนวน 77 คน คิดเป็นร้อยละ 55 รองลงมาคือ ระดับมาก ระดับน้อย ระดับมากที่สุด และระดับน้อยที่สุด จำนวน 39, 14, 7 และ 3 คน คิดเป็นร้อยละ 27.9, 10.0, 5.0 และ 2.1 ตามลำดับ (ตารางที่ 23)

ตารางที่ 23 จำนวนและร้อยละของการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมสามารถยึดเป็นอาชีพหลักได้ จำแนกตามระดับความสนใจ

ระดับความสนใจ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
มากที่สุด	7	5.0
มาก	39	27.9
ปานกลาง	77	55.0
น้อย	14	10.0
น้อยที่สุด	3	2.1
รวม	140	100

ชุมชนมีสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศที่เหมาะสมต่อการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม

พบว่า เกษตรกรคิดว่าชุมชนของตนมีสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศที่เหมาะสมต่อการปลูกเลี้ยงกล้วยไม้เอื้องแซะหอมในระดับปานกลางมากที่สุด จำนวน 61 คน คิดเป็นร้อยละ 43.6 รองลงมา คือ ระดับมาก ระดับมากที่สุด ระดับน้อย และระดับน้อยที่สุด จำนวน 49, 18, 9 และ 3 คน คิดเป็นร้อยละ 35.0, 12.9, 6.4 และ 2.1 ตามลำดับ (ตารางที่ 24)

ตารางที่ 24 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรคิดว่าชุมชนของตนมีสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศที่เหมาะสมต่อการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมจำแนกตามระดับความคิดเห็น

ระดับความเหมาะสม	จำนวน (คน)	ร้อยละ
มากที่สุด	18	12.9
มาก	49	35.0
ปานกลาง	61	43.6
น้อย	9	6.4
น้อยที่สุด	3	2.1
รวม	140	100

ระดับความสนใจที่จะปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมเป็นอาชีพหลัก หรืออาชีพเสริม

พบว่า เกษตรกรมีความสนใจที่จะปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมเป็นอาชีพหลัก หรืออาชีพเสริมในระดับปานกลางมากที่สุด จำนวน 64 คน คิดเป็นร้อยละ 45.7 รองลงมา คือ ระดับมาก ระดับน้อย ระดับมากที่สุด และระดับน้อยที่สุด จำนวน 35, 20, 18 และ 3 คน คิดเป็นร้อยละ 25.0, 14.3, 12.9 และ 2.1 ตามลำดับ (ตารางที่ 25)

ตารางที่ 25 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรมีความสนใจที่จะปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมเป็นอาชีพหลัก หรืออาชีพเสริมจำแนกตามระดับความสนใจ

ระดับความสนใจ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
มากที่สุด	18	12.9
มาก	35	25.0
ปานกลาง	64	45.7
น้อย	20	14.3
น้อยที่สุด	3	2.1
รวม	**140**	**100**

ความรู้เกี่ยวกับการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม

พบว่า เกษตรกรมีความรู้เกี่ยวกับการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมในระดับน้อย มีจำนวนมากที่สุด เท่ากับ 57 คน คิดเป็นร้อยละ 40.7 รองลงมา คือ ระดับน้อยที่สุด ระดับปานกลาง ระดับมาก และระดับมากที่สุด จำนวน 41, 36, 6 และ 0 คน คิดเป็นร้อยละ 29.3, 25.7, 4.3 และ 0 ตามลำดับ (ตารางที่ 26)

ตารางที่ 26 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรที่มีความรู้เกี่ยวกับการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม จำแนกตามระดับความคิดเห็น

ระดับความคิดเห็น	จำนวน (คน)	ร้อยละ
มากที่สุด	0	0.0
มาก	6	4.3
ปานกลาง	36	25.7
น้อย	57	40.7
น้อยที่สุด	41	29.3
รวม	**140**	**100**

การได้รับความรู้เรื่องการปลูกเลี้ยงกล้วยไม้จากสื่อต่าง ๆ

พบว่า เกษตรกรได้รับความรู้และศึกษาการปลูกเลี้ยงกล้วยไม้จากสื่อต่าง ๆ ในระดับน้อย มีจำนวนมากที่สุด เท่ากับ 56 คน คิดเป็นร้อยละ 40 รองลงมา คือ ระดับน้อยที่สุด ระดับปานกลาง ระดับมาก และระดับมากที่สุด จำนวน 40, 32, 12 และ 0 คน คิดเป็นร้อยละ 28.6, 22.9, 8.6 และ 0 ตามลำดับ (ตารางที่ 27)

ตารางที่ 27 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรที่ได้รับความรู้และศึกษาการปลูกเลี้ยงกล้วยไม้จากสื่อต่าง ๆ จำแนกตามระดับความคิดเห็น

ระดับความคิดเห็น	จำนวน (คน)	ร้อยละ
มากที่สุด	0	0.0
มาก	12	8.6
ปานกลาง	32	22.9
น้อย	56	40.0
น้อยที่สุด	40	28.6
รวม	**140**	**100**

ความต้องการเข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการปลูกเลี้ยงกล้วยไม้

พบว่า เกษตรกรมีความต้องการเข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการปลูกเลี้ยงกล้วยไม้ในระดับมาก มีจำนวนมากที่สุด เท่ากับ 51 คน คิดเป็นร้อยละ 36.4 รองลงมา คือ ระดับปานกลาง ระดับมากที่สุด ระดับน้อย และระดับน้อยที่สุด จำนวน 36, 30, 17 และ 6 คน คิดเป็นร้อยละ 25.7, 21.4, 12.1 และ 4.3 ตามลำดับ (ตารางที่ 28)

ตารางที่ 28 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรที่มีความต้องการเข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการปลูกเลี้ยงกล้วยไม้จำแนกตามระดับความต้องการ

ระดับความต้องการ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
มากที่สุด	30	21.4
มาก	51	36.4
ปานกลาง	36	25.7
น้อย	17	12.1
น้อยที่สุด	6	4.3
รวม	**140**	**100**

ความต้องการให้มหาวิทยาลัยแม่โจ้มาส่งเสริมการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม

พบว่า เกษตรกรมีความต้องการให้มหาวิทยาลัยแม่โจ้มาส่งเสริมปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมในระดับมาก มีจำนวนมากที่สุด เท่ากับ 62 คน คิดเป็นร้อยละ 44.3 รองลงมาระดับ คือ มากที่สุด ระดับปานกลาง ระดับน้อย และระดับน้อยที่สุด จำนวน 38, 26, 14 และ 0 คน คิดเป็นร้อยละ 27.1, 18.6, 10.0 และ 0.0 ตามลำดับ (ตารางที่ 29)

ตารางที่ 29 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรมีความต้องการให้มหาวิทยาลัยแม่โจ้มาส่งเสริมการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมจำแนกตามระดับความต้องการ

ระดับความต้องการ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
มากที่สุด	38	27.1
มาก	62	44.3
ปานกลาง	26	18.6
น้อย	14	10.0
น้อยที่สุด	0	0.0
รวม	**140**	**100**

ระดับความสำเร็จที่คาดหวังจากการที่มหาวิทยาลัยแม่โจ้มาส่งเสริมการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม

เกษตรกรคาดหวังระดับความสำเร็จจากการที่มหาวิทยาลัยแม่โจ้มาส่งเสริมการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมในระดับปานกลาง มีจำนวนมากที่สุด เท่ากับ 62 คน คิดเป็นร้อยละ 44.3 รองลงมา คือ ระดับมาก ระดับมากที่สุด ระดับน้อย และระดับน้อยที่สุด จำนวน 41, 24, 11 และ 2 คน คิดเป็นร้อยละ 29.3, 17.1, 7.9 และ 1.4 ตามลำดับ (ตารางที่ 30)

ตารางที่ 30 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรที่คาดหวังระดับความสำเร็จจากการที่มหาวิทยาลัยแม่โจ้มาส่งเสริมการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมจำแนกตามระดับความคาดหวัง

ระดับความคาดหวัง	จำนวน (คน)	ร้อยละ
มากที่สุด	24	17.1
มาก	41	29.3
ปานกลาง	62	44.3
น้อย	11	7.9
น้อยที่สุด	2	1.4
รวม	**140**	**100**

รายได้ที่คาดหวังจากการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม

เกษตรกรคาดหวังรายได้จากการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมระดับปานกลาง จำนวนมากที่สุด 72 คน คิดเป็นร้อยละ 51.4 รองลงมา คือ ระดับมาก น้อย มากที่สุด และน้อยที่สุด จำนวน 40, 20, 7 และ 1 คน คิดเป็นร้อยละ 28.6, 14.3, 5.0 และ 0.7 ตามลำดับ (ตารางที่ 31)

ตารางที่ 31 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรที่คาดหวังรายได้จากการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม จำแนกตามระดับความคาดหวัง

ระดับความคาดหวัง	จำนวน (คน)	ร้อยละ
มากที่สุด	7	5.0
มาก	40	28.6
ปานกลาง	72	51.4
น้อย	20	14.3
น้อยที่สุด	1	0.7
รวม	140	**100**

ความเป็นไปได้ในการพัฒนาชุมชนให้เป็นหมู่บ้านกล้วยไม้เอื้องแซะหอม

เกษตรกรคิดเห็นว่า การพัฒนาชุมชนให้เป็นหมู่บ้านเอื้องแซะหอมมีความเป็นไปได้ในระดับมาก จำนวน 65 คน คิดเป็นร้อยละ 46.4 รองลงมา คือ ระดับปานกลาง มากที่สุด น้อย และน้อยที่สุด จำนวน 34, 29, 9 และ 3 คน คิดเป็นร้อยละ 24.3, 20.7, 6.4 และ 2.1 (ตารางที่ 32)

ตารางที่ 32 จำนวนและร้อยละของความคิดเห็นของเกษตรกรถึงความเป็นไปได้ในการพัฒนาชุมชนให้เป็นหมู่บ้านกล้วยไม้เอื้องแซะหอมจำแนกตามระดับความคิดเห็น

ระดับความคิดเห็น	จำนวน (คน)	ร้อยละ
มากที่สุด	29	20.7
มาก	65	46.4
ปานกลาง	34	24.3
น้อย	9	6.4
น้อยที่สุด	3	2.1
รวม	140	**100**

วิจารณ์ผลการทดลอง

1. การศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมที่เหมาะสมในชุมชน: การเจริญเติบโตระยะกล้วยไม้นิ้ว

จากผลการศึกษา เห็นได้ว่า การปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมระยะต้นกล้วยไม้นิ้วในช่วงฤดูหนาว – ฤดูร้อน คือในเดือนพฤศจิกายน 50 – เมษายน 51 ในชุมชนท้องถิ่นของจังหวัดแม่ฮ่องสอน จำนวน 4 แห่ง ซึ่งมีสภาพภูมิประเทศ และภูมิอากาศที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของเอื้องแซะหอม เนื่องจากถือเป็นพื้นที่แหล่งกำเนิด และในธรรมชาติยังคงพบเอื้องแซะหอมขึ้นกระจายพันธุ์อยู่ในพื้นที่ป่าอยู่จำนวนหนึ่ง แต่ช่วงฤดูหนาวระหว่างเดือนพฤศจิกายน 50 – กุมภาพันธ์ 51 ถือเป็นระยะการพักตัวตามธรรมชาติของเอื้องแซะหอม เนื่องบรรยากาศมีระดับอุณหภูมิและความชื้นสัมพัทธ์ที่ต่ำ จึงไม่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตทางด้านต้นใบ โดยสภาพพื้นที่ป่าแหล่งกำเนิดในช่วงฤดูหนาวซึ่งมีอุณหภูมิกลางวันเฉลี่ย 26 – 30 องศาเซลเซียส กลางคืน 11 องศาเซลเซียส และฤดูหนาวที่ยาวนานมีฝนตกน้อยมาก แต่ยังคงมีความชื้นสัมพัทธ์ที่สูงจากหมอก ละอองน้ำ และน้ำค้างที่ตกหนัก โดยเป็นช่วงที่พื้นที่ป่าแหล่งกำเนิดมีความเข้มแสงสูงที่สุด (Baker and Baker, 1996)

สภาพการปลูกเลี้ยงซึ่งมีการรดน้ำ ฉีดพ่นปุ๋ยและยาเป็นระยะ ต้นจึงได้รับความชุ่มชื้น และปัจจัยที่จำเป็นต่อการเจริญเติบโตแตกต่างไปจากต้นที่อยู่ในธรรมชาติ แต่เนื่องจากเป็นระยะการพักตัวของต้น จึงทำให้ต้นกล้ามีการเจริญเติบโตน้อย โดยต้นส่วนใหญ่ยังไม่เกิดการพัฒนาของลำใหม่ แต่มีลำลูกกล้วยเดิมส่วนหนึ่งซึ่งพัฒนาขึ้นในช่วงฤดูฝนที่ผ่านมาได้ตายไป จึงทำให้มีจำนวนลำลูกกล้วยต่อต้นลดลง ในขณะเดียวกันช่วงนี้การพัฒนาลำลูกกล้วยได้เกิดขึ้นอย่างช้า ๆ จึงส่งผลให้มีขนาดความกว้างและความสูงลำเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อยตามลำดับ ส่วนในฤดูร้อนช่วงเดือนมีนาคม - เมษายน 51 ซึ่งต้นเริ่มกลับมามีการเจริญเติบโตรอบใหม่ โดยต้นเริ่มพัฒนาลำลูกกล้วยใหม่ จึงทำให้มีจำนวนลำลูกกล้วยต่อต้น จำนวนลำลูกกล้วยใหม่ ตลอดจนขนาดความกว้าง และสูงลำลูกกล้วยเพิ่มขึ้น โดยต้นกล้าที่ปลูกเลี้ยงในชุมชนทั้ง 4 แห่ง มีการเปลี่ยนแปลงการเจริญเติบโตทั้งในด้านจำนวน และขนาดของลำลูกกล้วยที่ไม่แตกต่างกันทางสถิติทุกช่วงเดือน

ฤดูหนาวซึ่งเป็นช่วงที่ต้นพักตัวตามธรรมชาติ ต้นกล้าเกิดการทิ้งใบออกไปบางส่วน จึงทำให้ต้นมีจำนวนใบที่ลดลงตามลำดับ โดยจากผลการทดลอง พบว่า ต้นกล้าที่ปลูกเลี้ยงในชุมชนทั้ง 4 แห่ง มีจำนวนใบที่แตกต่างกันทางสถิติตั้งแต่ในช่วงเดือนพฤศจิกายน 50 – มีนาคม 51 โดยต้นที่บ้านทุ่งมะส้านมีจำนวนใบเหลือมากที่สุด ไม่แตกต่างจากต้นที่บ้านน้ำกัด แต่แตกต่างทางสถิติจาก

ต้นที่บ้านแม่สุยะทุกช่วงเดือน ซึ่งอาจเป็นผลสืบเนื่องมาจากการปฏิบัติดูแลรักษา และเอาใจใส่ของเกษตรกรผู้ปลูกเลี้ยงในแต่ละชุมชนเอง โดยเฉพาะการให้ความชื้นหรือน้ำแก่ต้นและเครื่องปลูก ซึ่งในช่วงเดือนพฤศจิกายน – มีนาคม การรดน้ำให้สังเกตจากวัสดุปลูก หากวัสดุปลูกแห้งให้รดน้ำจนชุ่มแล้วปล่อยไว้จนแห้งจึงรดน้ำครั้งต่อไป (ชิต, 2547) การให้น้ำหรือความชื้นแก่ต้นและเครื่องปลูกที่เพียงพอ สามารถช่วยลดอัตราการทิ้งใบของต้นลงได้ โดยปริมาณความชื้นสัมพัทธ์ภายในโรงเรือนที่เหมาะสมควรอยู่ในช่วงร้อยละ 60 – 80 (Baker and Baker, 1996) การให้น้ำมากเกินไปอาจเป็นสาเหตุให้ต้นเน่าตายได้ง่าย ส่วนการให้น้ำน้อยหรือปล่อยให้ต้นและเครื่องปลูกแห้งเป็นเวลานานเกินไป ซึ่งส่งผลทำให้ปริมาณความชื้นสัมพัทธ์ภายในโรงเรือนต่ำ ต้นได้รับความชุ่มชื้นไม่เพียงพอ และเกิดการทิ้งใบออกไปมาก อย่างไรก็ตาม ปริมาณความชื้นภายในโรงเรือนที่ปลูกเลี้ยง อาจเป็นผลเนื่องมาจากสภาพโรงเรือนในแต่ละหมู่บ้านเอง ซึ่งได้รับสภาพแสงแดดปริมาณ และทิศทางลมแตกต่างกัน ซึ่งล้วนมีผลต่อปริมาณความชื้นในอากาศที่ต้นได้รับโดยตรง จึงทำให้ต้นเกิดการทิ้งใบได้ในจำนวนที่แตกต่างกัน ส่วนในช่วงเดือนเมษายน 51 ซึ่งต้นได้พัฒนาหน่อและสร้างใบใหม่ขึ้น จึงมีจำนวนใบที่เพิ่มขึ้นโดยไม่แตกต่างกัน

ต้นกล้าเอื้องแซะหอมที่นำไปปลูกเลี้ยงทั้ง 4 ชุมชน เริ่มเกิดการตายขึ้นตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ 51 เป็นต้นไป โดยในเดือนกุมภาพันธ์ – มีนาคม 51 ต้นมีอัตราการตายในช่วงร้อยละ 0.60 – 6.40 ซึ่งไม่แตกต่างกัน จากนั้นในเดือนเมษายน 51 อัตราการตายของต้นในทุกชุมชนเพิ่มสูงขึ้น และพบความแตกต่างทางสถิติ โดยต้นที่ปลูกเลี้ยงที่บ้านทุ่งมะส้านมีอัตราการตายมากที่สุดสูงร้อยละ 9.80 แตกต่างทางสถิติจากการเลี้ยงในชุมชนอื่น ๆ ซึ่งมีต้นมีอัตราการตายที่ไม่แตกต่างกันในช่วงร้อยละ 3.10 – 5.00 โดยต้นที่ตายส่วนใหญ่มีสาเหตุเนื่องมาจากการที่ถูกเชื้อราสาเหตุโรคพืชเข้าทำลาย ทั้งนี้เนื่องจากการสภาพของโรงเรือนปลูกเลี้ยงที่บ้านทุ่งมะส้านค่อนข้างร่มทึบจึงไม่มีการหมุนเวียนถ่ายเทอากาศที่ดี อีกทั้งเกษตรกรได้นำฟางและเศษวัสดุการเกษตรเก็บไว้ภายในโรงเรือน จึงเป็นที่สะสมและแพร่กระจายของเชื้อโรค ทำให้ต้นกล้าติดเชื้อและตายลงมากกว่าการปลูกเลี้ยงในชุมชนอื่น ๆ นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของเกษตรกรผู้ปลูกเลี้ยงเอง ซึ่งไม่นิยมฉีดพ่นสารเคมีป้องกันกำจัดโรคพืช โดยควรฉีดพ่นเป็นประจำทุก 15 วัน (ชิต, 2547)

ดังนั้น การปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมในชุมชนให้ประสบผลสำเร็จ โดยหลักแล้วจำเป็นต้องขึ้นกับความต้องการและการปฏิบัติดูแลของเกษตรกรเอง ซึ่งถึงแม้นว่าเกษตรกรจะมีความสนใจแต่ไม่มีพื้นฐานความรู้ในด้านการปลูกเลี้ยงมากนัก ประกอบกับมีอาชีพหลักในการทำเกษตรด้านอื่น จึงอาจให้ความสำคัญต่อการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมน้อย โดยเฉพาะการปลูกเลี้ยงในช่วงที่เป็นต้นกล้าซึ่งยังไม่มีผลตอบแทนในเชิงเศรษฐกิจ ทำให้มีการปฏิบัติดูแลที่ไม่ต่อเนื่อง ซึ่งส่งผลต่อการเจริญเติบโตและอัตราการรอดชีวิตของเอื้องแซะหอมที่ปลูกเลี้ยงโดยตรง ดังนั้น การอบรมให้

ความรู้แก่เกษตรถึงเทคนิค และวิธีการในการปลูกเลี้ยง ตลอดจนการทำให้เกษตรกรมีความรักและดูแลเอาใจใส่เอื้องแซะหอมอย่างต่อเนื่องจึงเป็นสิ่งจำเป็น เนื่องจากเป็นทรัพยากรกล้วยไม้ในท้องถิ่นที่มีค่าและหายาก มีคุณค่าทางจิตใจ และสามารถยึดเป็นอาชีพทางเลือกได้ในอนาคต

2. ศึกษาการยอมรับการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม: ระยะก่อนส่งเสริมการปลูกเลี้ยง

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลด้านเศรษฐกิจ และสังคมของเกษตรกรในชุมชนท้องถิ่นจังหวัดแม่ฮ่องสอนที่มีความคิดเห็นต่อการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม

จากการศึกษาข้อมูลส่วนบุคคล พบว่า เกษตรกรในชุมชนที่สนใจปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงมากร้อยละ 53.6 มากกว่าเพศชายร้อยละ 46.4 เนื่องจากผู้หญิงซึ่งช่วยสามีประกอบอาชีพเกษตร และเป็นแม่บ้านด้วยจึงให้ความสนใจ และคิดว่าเป็นอาชีพที่เหมาะสมมากกว่าที่ผู้ชายจะเป็นผู้กระทำ โดยเกษตรกรมีอายุเฉลี่ย 46.36 ปี ซึ่งเป็นช่วงอายุในวัยทำงาน ส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาชั้นประถมศึกษาร้อยละ 38.6 และไม่ได้ศึกษา จึงมีพื้นฐานระดับความรู้ค่อนข้างต่ำ โดยเกษตรกรมีจำนวนสมาชิกในครอบครัวจำนวน 3 – 4 คน ถึงร้อยละ 56.4 ซึ่งแสดงให้เห็นว่ายังคงเป็นแบบครอบครัวขยายในชนบทซึ่งอยู่ด้วยกันหลายคน โดยมีอาชีพหลักคือเกษตรกรรมมากถึงร้อยละ 59.3 เนื่องจากเป็นอาชีพที่ทำสืบเนื่องต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ และไม่มีอาชีพเสริม ร้อยละ 83.6 ครอบครัวมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนไม่เกิน 2,500 บาท ร้อยละ 62.9 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเกษตรมีฐานะทางครอบครัวค่อนข้างยากจน ส่วนใหญ่มีฐานะในชุมชนเป็นลูกบ้านมากถึงร้อยละ 84.6 ที่เหลือมีฐานะเป็นผู้นำในชุมชน โดยดำรงตำแหน่งเป็นผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล สมาชิกองค์การสาธารณสุขขั้นมูลฐาน (อสม.) และ อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปพร.)

จากการสอบถามเกี่ยวกับพื้นที่ถือครองบริเวณบ้าน ซึ่งสามารถใช้สร้างโรงเรือนปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมได้ พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีพื้นที่ว่างรอบบริเวณบ้านน้อยกว่า 50 ตารางเมตร คือ ร้อยละ 57.1 ซึ่งถือว่ามีพื้นที่จำกัด โดยมีพื้นที่ว่างที่สามารถสร้างโรงเรือนได้ เฉลี่ย 45.99 ตารางเมตร ซึ่งจัดว่าเป็นโรงเรือนขนาดย่อม และจากการสอบถามเกี่ยวกับการปลูกเลี้ยงกล้วยไม้ พบว่า ปัจจุบันเกษตรกรไม่ได้ปลูกเลี้ยงกล้วยไม้มากถึงร้อยละ 88.6 เนื่องจากส่วนใหญ่มีอาชีพหลักในการทำไร่ทำนา จึงไม่ได้สนใจที่จะปลูกเลี้ยงกล้วยไม้มาก่อน และไม่เคยเข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับปลูกเลี้ยงกล้วยไม้มากถึงร้อยละ 87.9 โดยเกษตรกรส่วนที่เคยปลูกเลี้ยงกล้วยไม้ก็เพื่อวัตถุประสงค์ในการปลูกประดับบ้านเรือนให้สวยงาม เพื่อให้ได้ผลตอบแทนทางด้านจิตใจ ไม่ใช่เพื่อผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ โดยผลจากการที่มหาวิทยาลัยแม่โจ้ได้เข้ามาส่งเสริม จึงทำให้

เกษตรกรรู้จักเอื้องแซะหอมร้อยละ 66.4 ซึ่งถือว่าเป็นจำนวนที่ไม่มากนัก เนื่องจากเกษตรกรเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนซึ่งอยู่ใกล้กับพื้นที่ป่าแหล่งกำเนิด จึงควรรู้จักเอื้องแซะหอมมากกว่านี้ แต่ส่วนใหญ่ไม่เคยปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมร้อยละ 89.3 ซึ่งอาจเนื่องจากการที่ไม่ได้สนใจ จึงไม่ได้ให้ความสำคัญ ส่วนเกษตรที่เคยปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมก็เนื่องมาจากเป็นผู้ที่เคยได้รับมอบต้นพันธุ์จากการเข้ารับการฝึกอบรมการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมจากมหาวิทยาลัยแม่โจ้ โดยเกษตรกรต้องการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมจำนวนครอบครัวละไม่เกิน 500 ต้น ซึ่งถือว่าเป็นจำนวนที่ไม่มาก

ตอนที่ 2 ระดับความสนใจของเกษตรกรต่อการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม

จากการสอบถามระดับความสนใจ พบว่า เกษตรกรคิดว่าการปลูกเลี้ยงกล้วยไม้เอื้องแซะหอมสามารถยึดเป็นอาชีพหลักได้ในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 55 เนื่องจากยังไม่มีความมั่นใจในการที่จะปลูกเลี้ยงให้ประสบผลสำเร็จ และต้องใช้เวลานานในการได้รับผลตอบแทนเชิงเศรษฐกิจ โดยเห็นว่าชุมชนของตนมีสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศที่เหมาะสมต่อการปลูกเลี้ยงกล้วยไม้เอื้องแซะหอมในระดับปานกลางร้อยละ 43.6 เนื่องจากคิดว่าเอื้องแซะหอมต้องขึ้นในป่าซึ่งห่างไกลชุมชน บนพื้นที่ที่มีความสูงจากระดับน้ำทะเลมาก ๆ จึงทำให้สนใจที่จะปลูกเลี้ยงกล้วยไม้เอื้องแซะหอมเป็นอาชีพหลักหรืออาชีพเสริมในระดับปานกลางร้อยละ 45.7 เนื่องจากยังไม่มีตัวอย่างของเกษตรกรผู้ปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมเป็นอาชีพในชุมชนมาก่อน โดยตัวของเกษตรกรเองมีความรู้เกี่ยวกับการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมในระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ 40.7 เนื่องจากไม่ได้ให้ความสนใจมาก่อนนั่นเอง โดยได้ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับการปลูกเลี้ยงกล้วยไม้จากสื่อต่าง ๆ ในระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ 40 เกษตรกรจึงมีความรู้พื้นฐานน้อย จึงทำให้เกษตรกรมีความต้องการที่จะเข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการปลูกเลี้ยงกล้วยไม้ในระดับมาก ถึงร้อยละ 36.4 ซึ่งถือว่าเป็นจำนวนที่ไม่มาก โดยมีความต้องการให้มหาวิทยาลัยแม่โจ้มาส่งเสริมปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ 44.3 เนื่องจากมหาวิทยาลัยแม่โจ้เคยเข้ามาส่งเสริมการปลูกเลี้ยงในชุมชนไว้บ้างแล้ว แต่คาดหวังระดับความสำเร็จจากการที่มหาวิทยาลัยแม่โจ้มาส่งเสริมปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 44.3 เนื่องจากยังไม่มีความมั่นใจว่าจะทำได้สำเร็จ โดยคาดว่าจะมีรายได้จากการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมในระดับปานกลางร้อยละ 51.4 เนื่องจากเกษตรกรหวังผลตอบแทนทางด้านจิตใจมากกว่าผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ และเกษตรกรส่วนใหญ่คิดว่าสามารถที่จะพัฒนาชุมชนให้เป็นหมู่บ้านเอื้องแซะหอมได้ในระดับมาก ร้อยละ 46.4 เนื่องจากเห็นว่าเป็นกล้วยไม้ในท้องถิ่นที่สำคัญ ซึ่งควรอนุรักษ์ไว้และพัฒนาให้มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ โดยจำเป็นต้องได้รับการส่งเสริมที่ดีจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

สรุปผลการทดลอง

1. การปลูกเลี้ยงต้นกล้าเอื้องแซะหอมระยะกล้วยไม้นิ้วในชุมชนท้องถิ่นของจังหวัดแม่ฮ่องสอน 4 แห่ง ในช่วงเดือนพฤศจิกายน 50 – เมษายน 51 ทำให้มีจำนวนลำลูกกล้วยต่อต้น จำนวนลำลูกกล้วยใหม่ ขนาดความกว้างและสูงลำลูกกล้วยที่ไม่แตกต่างกัน แต่พบความแตกต่างทางสถิติของจำนวนใบต่อต้น จำนวนใบลำลูกกล้วยใหม่ และอัตราการตายของต้น
2. การศึกษาการยอมรับการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม: ระยะก่อนส่งเสริมการปลูกเลี้ยง

ตอนที่ 1 ข้อมูลด้านเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรในชุมชนท้องถิ่นจังหวัดแม่ฮ่องสอน

เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุเฉลี่ย 46.36 ปี จบการศึกษาชั้นประถมศึกษา มีสมาชิกในครอบครัว 3 – 4 คน อาชีพหลักเกษตรกรรม ไม่มีอาชีพเสริม รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนไม่เกิน 2,500 บาท/เดือน ฐานะในชุมชนเป็นลูกบ้าน มีพื้นที่ว่างรอบบ้านน้อยกว่า 50 ตารางเมตร โดยเป็นพื้นที่สร้างโรงเรือน 45.99 ตารางเมตร ปัจจุบันไม่ได้ปลูกเลี้ยงกล้วยไม้ และไม่เคยเข้ารับการฝึกอบรม เกษตรกรส่วนใหญ่รู้จักเอื้องแซะหอม แต่ไม่เคยปลูกเลี้ยง โดยเกษตรกรสนใจปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมครอบครัวละไม่เกิน 500 ต้น

ตอนที่ 2 ระดับความสนใจของเกษตรกรต่อการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม

เกษตรกรคิดเห็นว่า เอื้องแซะหอมสามารถปลูกเลี้ยงเป็นอาชีพหลักได้ ชุมชนมีสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศที่เหมาะสม และสนใจปลูกเลี้ยงในระดับปานกลาง โดยเกษตรกรมีความรู้ในการปลูกเลี้ยง และศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมในระดับน้อย จึงต้องการเข้ารับการฝึกอบรม โดยให้มหาวิทยาลัยแม่โจ้มาส่งเสริมในระดับมาก แต่คาดหวังความสำเร็จ และรายได้จากการปลูกเลี้ยงในระดับปานกลาง โดยสามารถพัฒนาชุมชนให้เป็นหมู่บ้านเอื้องแซะหอมได้ในระดับมาก

เอกสารอ้างอิง

ครรชิต ธรรมศิริ. 2547. เทคโนโลยีการผลิตกล้วยไม้. บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิง จำกัด (มหาชน), กรุงเทพฯ. 283 หน้า.

ชิต อินปรา. 2547. การปลูกเลี้ยงและดูแลเอื้องแซะหอม. เอกสารประกอบการฝึกอบรมโครงการถ่ายทอดเทคโนโลยี การปลูกเลี้ยงกล้วยไม้ไทย รุ่น 2. มหาวิทยาลัยแม่โจ้, เชียงใหม่. 18 – 23.

ชนินทร์ โถรัตน์. 2540. บันทึกธรรมชาติกล้วยไม้ไทย. <u>ใน</u> ดวงดาว สุวรรณรังษี (บรรณาธิการ). บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิง จำกัด (มหาชน), กรุงเทพฯ. 120 หน้า.

ระพี สาคริก. 2530. กล้วยไม้. สำนักพิมพ์ช่อนนทรีย์เพื่อมูลนิธิตระการศักดิ์มณีภาค. สำนักส่งเสริมและฝึกอบรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน, กรุงเทพฯ.

ระพี สาคริก. 2544. กล้วยไม้สำหรับผู้เริ่มต้น. โครงการส่งเสริมคุณธรรมและการศึกษา, กรุงเทพฯ. 222 หน้า.

วีระชัย ณ นคร. 2543. กล้วยไม้ไทย. สวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ เล่ม 6. โอ. เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์, กรุงเทพฯ. 291 หน้า.

สมยศ มีสุข ขนิษฐา ดวงสงค์ นงลักษ์ ชูพันธ์ และธนวัฒน์ รอดขาว. 2548. สำรวจระบบนิเวศน์ของกล้วยไม้เอื้องแซะหอม. รายงานผลงานวิจัยฉบับสมบูรณ์. มหาวิทยาลัยแม่โจ้, เชียงใหม่. 44 หน้า.

อบฉันท์ ไทยทอง. 2543. กล้วยไม้เมืองไทย. บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิง จำกัด (มหาชน), กรุงเทพฯ. 461 หน้า.

Baker, M.L. and C.O. Baker. 1996. Orchid Species Culture: *Dendrobium* (suppl.). Timber Press, Inc., Singapore. 852 p.

Dressler, R.L. 1981. The Orchids, Natural history and Classification. Harvard Univ., Massachusetts.

Keokamnerd, M. 1999. The 11th Asian Agricultural Symposium on Biological Diversity, Kumamoto, Japan.

Royal Horticultural Society.1986. Sander's List of Orchid Hybrids. Addendum 1981 – 1985, London.

Seidenfaden, G. 1982. Contribution to the Orchid Flora of Thailand. Nord. J. Botany, Copenhagen. ISSN0101 – 05554.

Seidenfaden, G. 1985. Orchid *Genera* in Thailand XII: *Dendrobium* Sw. Opera Botanica 83. 295 p.

Thaithong, O. 1999. Orchids of Thailand. Integrated Promotion Technology Co., Ltd., Bangkok. 239 p.

ภาคผนวก

ภาพผนวกที่ 1 ต้นกล้าเอื้องแซะหอมระยะกล้วยไม้นิ้วที่ปลูกเลี้ยงในพื้นที่บ้านน้ำกัด ต.ห้วยผา อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน

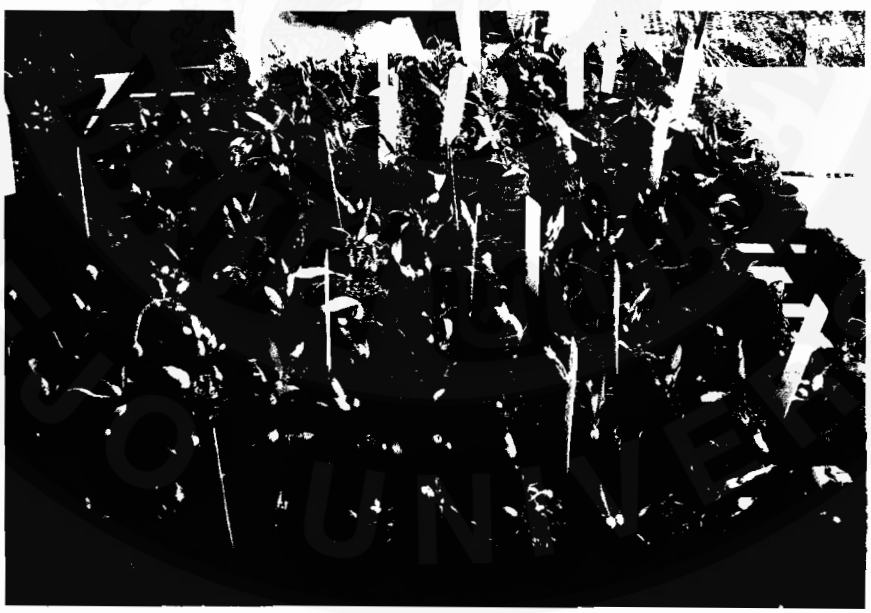

ภาพผนวกที่ 2 ต้นกล้าเอื้องแซะหอมระยะกล้วยไม้นิ้วที่ปลูกเลี้ยงในพื้นที่บ้านแม่สุยะ ต.ห้วยผา อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน

ภาพผนวกที่ 3 ต้นกล้าเอื้องแซะหอมระยะกล้วยไม้นิ้วที่ปลูกเลี้ยงในพื้นที่บ้านทุ่งมะส้าน ต.ห้วยผา อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน

ภาพผนวกที่ 4 ต้นกล้าเอื้องแซะหอมระยะกล้วยไม้นิ้วที่ปลูกเลี้ยงในพื้นที่บ้านนาปลาจาด ต.ห้วยผา อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน

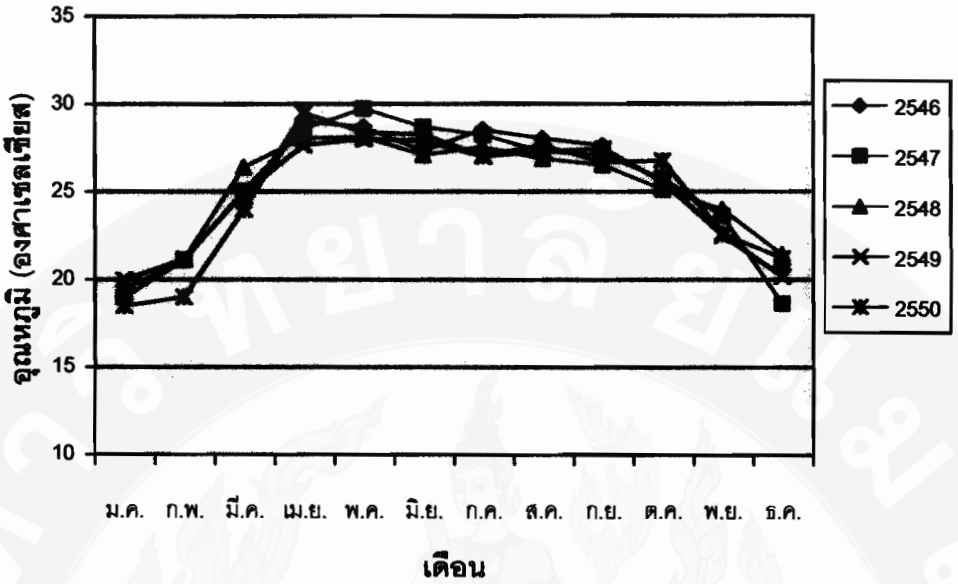

ภาพผนวกที่ 5 ระดับอุณหภูมิเฉลี่ยประจำปี พ.ศ. 2546 – 2550 ของสถานีวิจัยพืชสมุนไพรและเครื่องเทศ ต.ห้วยผา อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน

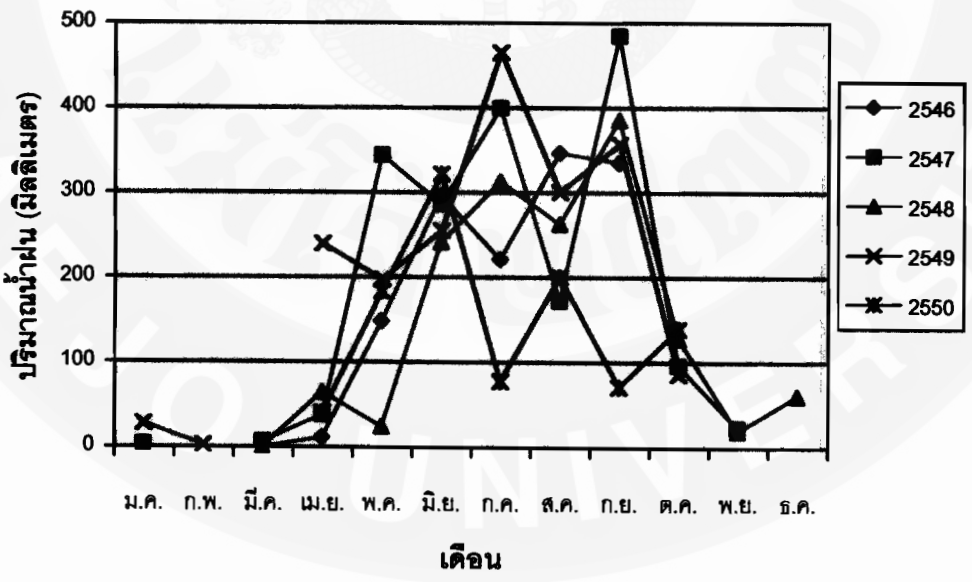

ภาพผนวกที่ 6 ปริมาณน้ำฝนประจำปี พ.ศ. 2546 – 2550 ของสถานีวิจัยพืชสมุนไพรและเครื่องเทศ ต.ห้วยผา อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน

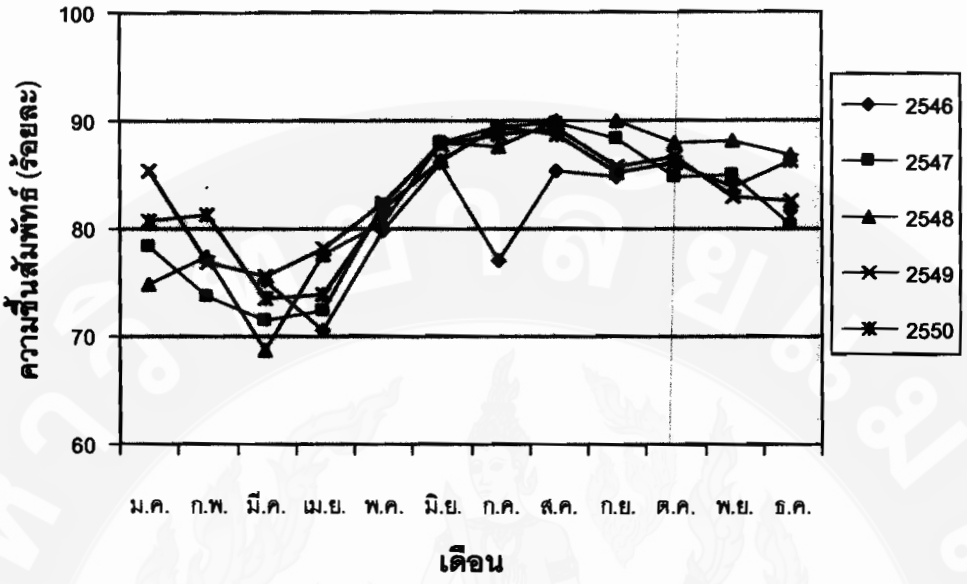

ภาพผนวกที่ 7 ระดับความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ยประจำปี พ.ศ. 2546 – 2550 ของสถานีวิจัยพืชสมุนไพร และเครื่องเทศ ต.ห้วยผา อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน

หมายเลข...../.....

แบบสอบถาม

โครงการวิจัย เรื่อง ศึกษารูปแบบการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมในชุมชนท้องถิ่นจังหวัดแม่ฮ่องสอน

คำชี้แจง: โปรดตอบคำถาม และขีดเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง ☐ หน้าข้อความที่ตรงกับความเป็นจริงที่สุด

<u>ตอนที่ 1</u> สถานภาพทั่วไป

1. ชื่อ - สกุล..... เพศ ☐ ชาย ☐ หญิง อายุ.....ปี
2. ระดับการศึกษา ☐ ไม่ได้ศึกษา ☐ ประถมศึกษา ☐ มัธยมศึกษา
   ☐ อนุปริญญา ☐ ปริญญา..... ☐ อื่น ๆ
   (ระบุ).....
3. จำนวนสมาชิกในครอบครัว ☐ 1- 2 คน ☐ 3 - 4 คน ☐ 5 - 6 คน ☐ 7 คนขึ้นไป
4. อาชีพหลัก ☐ เกษตรกรรม (ระบุ)..... ☐ รับจ้าง ☐ ค้าขาย
   ☐ รับราชการ ☐ อื่น ๆ (ระบุ).....
5. อาชีพเสริม ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ).....
6. รายได้เฉลี่ยของครอบครัว (บาทต่อเดือน) ☐ ไม่เกิน 2,500 บาท ☐ 2,501 – 5,000 บาท
   ☐ 5,001 – 7,500 บาท ☐ 7,501 – 10,000 บาท ☐ มากกว่า 10,000 บาท
7. ฐานะของท่านในชุมชน ☐ ผู้นำชุมชน/หมู่บ้าน ตำแหน่ง.....
   ☐ ลูกบ้าน ☐ อื่น ๆ (ระบุ).....
8. พื้นที่ว่างรอบบริเวณบ้าน (นอกเหนือจากตัวบ้าน) ☐ น้อยกว่า 50 $ม^2$ ☐ 51 – 100 $ม^2$
   ☐ 101 – 150 $ม^2$ ☐ 151 – 200 $ม^2$ ☐ 201 – 250 $ม^2$ ☐ มากกว่า 250 $ม^2$
9. พื้นที่ว่างรอบบ้านที่สามารถสร้างโรงเรือนปลูกเลี้ยงกล้วยไม้ได้ จำนวน.....ตารางเมตร
10. ปัจจุบันท่านได้ปลูกเลี้ยงกล้วยไม้หรือไม่ (หากตอบ<u>ปลูก</u> ให้ทำข้อที่ 12 – 13 หาก<u>ไม่ปลูก</u> ข้ามไปข้อ 14)
    ☐ ไม่ได้ปลูก ☐ ปลูก (ระบุชนิด).....
11. ลักษณะของการปลูก ☐ งานอดิเรก ☐ อาชีพเสริม ☐ อาชีพหลัก
    ☐ อื่น ๆ (ระบุ).....
12. สาเหตุที่ท่านปลูกกล้วยไม้ คือ.....
13. ในช่วง 3 ปี ที่ผ่านมา ท่านเคยได้รับการฝึกอบรม/ถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการปลูกเลี้ยงกล้วยไม้หรือไม่
    ☐ ไม่เคย ☐ เคย จำนวน.....ครั้ง จากหน่วยงาน.....
14. ท่านรู้จักกล้วยไม้เอื้องแซะหอมหรือไม่ ☐ ไม่รู้จัก ☐ รู้จัก จาก.....
15. ท่านเคยปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมมาก่อนหรือไม่
    ☐ ไม่เคย ☐ เคย ในช่วงปี พ.ศ. ..... จำนวน.....ต้น ได้ต้นจาก.....
16. หากท่านต้องการปลูกเอื้องแซะหอม จำนวนต้นที่ท่านต้องการปลูก คือ
    ☐ ไม่เกิน 500 ต้น ☐ 501 – 1,000 ต้น ☐ 1,001 – 1,500 ต้น ☐ มากกว่า 1,500 ต้น

<u>ตอนที่ 2</u> ระดับความสนใจต่อการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม

คำชี้แจง โปรดขีด ✓ ลงในช่อง ☐ ที่ตรงกับความคิดเห็นของท่านมากที่สุดเพียงข้อละ 1 คำตอบ

ข้อ	คำถาม	ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
1	ท่านคิดว่าการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมสามารถยึดเป็นอาชีพหลักหรืออาชีพเสริมได้					
2	ชุมชนของท่านมีสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศที่เหมาะสมต่อการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม					
3	ท่านมีความสนใจที่จะปลูกเอื้องแซะหอมเป็นอาชีพหลักหรืออาชีพเสริม					
4	ปัจจุบันท่านมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม					
5	ท่านได้รับความรู้ และศึกษาการปลูกเลี้ยงกล้วยไม้จากสื่อต่างๆ เช่น วิทยุ ทีวี หนังสือพิมพ์ เอกสาร ฯลฯ					
6	ท่านต้องการได้รับการฝึกอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการปลูกเลี้ยงกล้วยไม้					
7	ท่านต้องการให้มหาวิทยาลัยแม่โจ้มาช่วยส่งเสริมการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอมในชุมชนของท่าน					
8	ระดับความสำเร็จที่ท่านคาดหวังหากมหาวิทยาลัยแม่โจ้มาส่งเสริมการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม					
9	รายได้ที่ท่านคาดหวังว่าจะได้รับจากการปลูกเลี้ยงเอื้องแซะหอม					
10	ความเป็นไปได้ในการพัฒนาชุมชน/หมู่บ้านของท่านให้เป็นหมู่บ้านกล้วยไม้เอื้องแซะหอมในอนาคต					

ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

.....

.....

.....

.....

.....